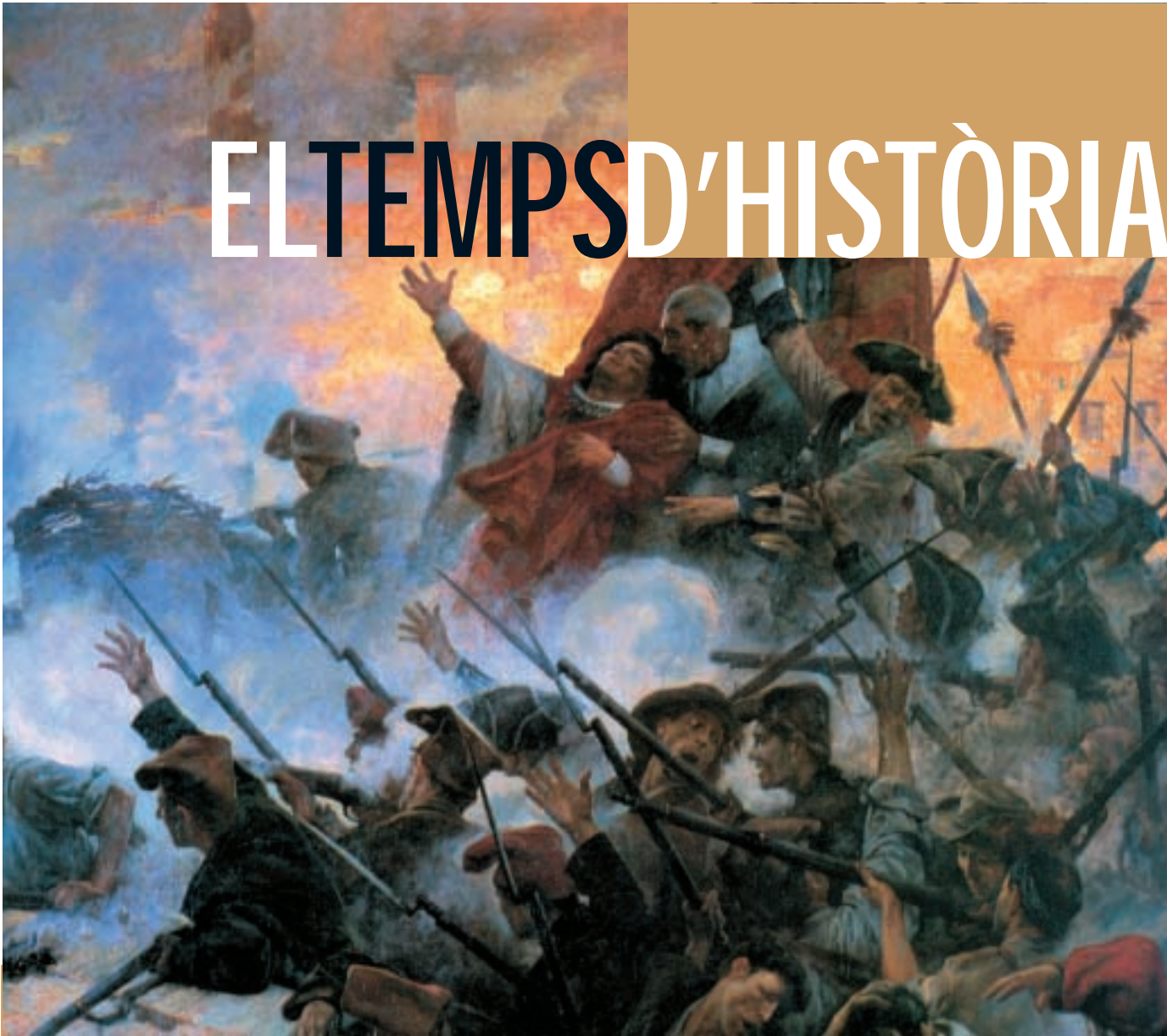

EL TEMPS D'HISTÒRIA

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

DELS ÀUSTRIES ALS BORBONS

Coincidint amb la diada nacional de Catalunya, l'Onze de Setembre, EL TEMPS d'Història s'acosta al significat que pels nostres països tengué aquesta data.

Tres segles després de l'entronització de la dinastia dels Borbons, continua vigent el plet que fonamentà la Guerra de Successió: el que enfronta una Espanya uniformista i castellanitzada a un model plural i confederal.

55	EDITORIAL
56	OPINIONS
63	FER I DESFER
64	L'ONZE DE SETEMBRE
76	RODA EL MÓN
79	LLIBRES
80	L'APARADOR
81	CERCLES D'ART
82	AGENDA
83	ESBÓS

CAIXA CATALUNYA

© EDICIONS DEL PAÍS VALENCIÀ, SA

La publicació de l'informe de la Fundació Bofill "Els llibres d'història, l'ensenyament de la història i altres històries" (*que es pot consultar a [www:bofill.org](http://www.bofill.org)*) permet acostar-nos, en termes força objectius, a la història que s'ensenya als Països Catalans i a la resta de l'estat espanyol. El text ha estat elaborat per un equip de professors universitaris i d'ensenyament secundari, coordinat pel catedràtic Antoni Segura. L'informe ha tingut en compte 157 manuals d'ESO i de batxillerat publicats –i autoritzats per les administracions competents– a Catalunya, el País Valencià, el País Basc, Galícia, Andalusia, Canàries i l'antic territori MEC –és a dir, les comunitats on el Ministeri manté de manera exclusiva les competències en matèria de programes educatius.

És cert que el llibre de text és només una eina educativa, i que el professorat té sempre l'última paraula a l'hora de programar les seves classes. Però també ho és que constitueix un material de gran importància a l'aula, ja que vehicula la majoria dels coneixements transmesos. L'informe té en compte, a més, les quotes de mercat dels diversos manuals en cada un dels àmbits geogràfics esmentats, tot oferint una imatge prou acostada a la realitat d'allò que s'ensenya als alumnes.

L'informe contradiu totalment la imatge que fa uns mesos ens va oferir la Real Acadèmia de la Història. Així, a les autonomies amb competències plenes en educació, els manuals "compleixen a bastament els currículums proposats per l'admi-

La història que s'ensenya

"Aquest serà un curs de transició. Les comunitats hauran de redefinir els programes en funció dels decrets de mínims aprovats pel Ministeri el desembre del 2000 –i caracteritzats pel centralisme i l'intervencionisme–. Partim d'una realitat de mínims, però ens temem una marxa enrere. Hauríem de dir prou"

nistració central i, en molta menor mesura, els proposats per les administracions autònòmiques". Per contra, "els llibres destinats a l'antic territori MEC denoten molt poca sensibilitat per incorporar fets i processos destacats [...] de la història de les diferents comunitats autònomes. [...] El missatge de fons és l'equiparació de progrés i modernització política al sorgiment de l'estat i l'administració centralista".

Pel que fa als Països Catalans, els continguts referits al propi territori a l'ESO –la darrera etapa obligatòria de l'ensenyament– són d'un 15% a Catalunya, de poc més d'un 7% al País Valencià i gairebé inexistents a les Illes. En aquella mateixa etapa educativa, els continguts referits a Espanya són d'un 12,8% al Principat, d'un 26% al País Valencià i d'un percentatge probablement superior a les Illes.

La comparació esdevé més eloqüent en l'assignatura d'història de segon de batxillerat. Es tracta d'una matèria important, ja que és l'única de l'àrea de ciències socials que cursen tots els estudiants de batxillerat, independentment de la seva modalitat, i perquè el seu pes a les proves d'accés a la universitat (PAU) és força significatiu. El programa vigent se centra en la història d'Espanya dels dos darrers segles. A Catalunya, els continguts propis del Principat assoleixen de mitjana el 33,8% de la matèria; només dues editorials (Teide i Vicens Vives) el situen al voltant del 45%, és a dir, aquell que prescriu la llei i que avaluen les mateixes PAU al Principat. Contràriament, al País Valencià –com a les Illes– els manuals utilitzats són els mateixos de la resta de l'estat, que no destinen un espai específic a la història pròpia.

El curs que ara encetem és un any de transició. Les comunitats autònomes hauran de redefinir els programes en funció dels decrets de mínims aprovats pel Ministeri el desembre del 2000 –i caracteritzats per una tendència centralista i interventora–. Partim d'una realitat de mínims, però ens temem una marxa enrere. Decididament, hauríem de dir prou.

La diada de l'Onze de Setembre de 1976 va ser la primera gran concentració reivindicativa de les llibertats i de l'autonomia per a Catalunya celebrada de manera legal després de la mort de Franco encara no deu mesos enrere. Va tenir lloc poc després del fracàs definitiu del Govern de Carlos Arias Navarro, que volia donar, disfressada, això sí, continuïtat al règim totalitari, i dos mesos després que Adolfo Suárez, nomenat president del Govern espanyol el primer de juliol, hagués posat en marxa el procés de reforma política que havia de permetre estructurar un sistema democràtic a Espanya.

En un altre ordre de coses, la concentració de Sant Boi es va produir en un clima de progressiva pressió democratitzadora dels grups polítics d'oposició, dels treballadors i de sectors cada dia més amplis de la societat catalana. La força de les manifestacions a favor de l'amnistia que varen tenir lloc a Barcelona els dies 1 i 8 de febrer d'aquell any 1976, en són dos dels testimonis més significatius, però no els únics. A més a més el consens a favor de la democratització del país penetrava en grups socials que no eren aquells que, durant el franquisme, havien mantingut, amb dificultats, la lluita contra la dictadura.

Suárez i el seu Govern tenen el mèrit d'haver sabut veure que la pau social, el progrés econòmic i l'acceptació d'Espanya en els àmbits internacionals només eren possibles si es posava fi al règim totalitari. Haver sabut entendre allò que era pràcticament inevita-

L'11 de Setembre de 1976 a Sant Boi

Jaume Sobrequés i Callicó

“La Diada de 1976

va tenir un gran valor

simbòlic i polític.

Va ser útil per al Govern

de l'estat i per a aquells

que, a Sant Boi, davant

de més de cent mil

persones, varen expressar

una inequívoca,

irrenunciable i inevitable

voluntat de viure en un

país democràtic i en una

Catalunya autònoma”

ble i haver actuat amb sentit comú no és, en política, un mèrit menor. El dia 10 de setembre, vigília de la diada, el Consell de Ministres va aprovar el projecte de llei per a la Reforma Política, que comportava la celebració, el juny de 1977, d'eleccions democràtiques.

Tot amb tot la negociació dels partits catalans, aplegats en el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, i dels partits i de la societat civil catalana, integrants de l'Assemblea de Catalunya, amb els representants del Govern de l'estat per celebrar en llibertat la Diada no va ser fàcil. No s'ha d'oblidar que els partits de l'oposició no havien estat legalitzats encara. Els organitzadors de l'acte varen haver de renunciar a fer la concentració a Barcelona. El pacte entre el governador civil i la comissió organitzadora es va establir sobre la base de fer el míting polític a Sant Boi de Llobregat.

Varen parlar-hi Miquel Roca i Junyent, en nom del CFPC, Octavi Saltor, de la Lliga Liberal i home d'idees conservadores, i Jordi Carbonell, en representació de l'Assemblea de Catalunya. En Roca i en Carbonell varen insistir a reivindicar les llibertats, l'amnistia i les institucions configurades en l'estatut de 1932. En Carbonell, a més a més, va parlar del dret del poble català a l'autodeterminació i de la ruptura com a únic camí per a la plena recuperació de les llibertats democràtiques.

La Diada de 1976 va tenir un gran valor simbòlic i polític. No va canviar la direcció que ja havia pres el procés de reforma democràtica, però sí que va actuar com un element positiu de cohesió de la societat catalana en la seva inequívoca voluntat democratitzadora. Si, d'una banda, va servir perquè l'oposició mostrés al Govern la creixent força mobilitzadora del poble català i que ja res no podia deturar aquesta marxa cap a la democràcia, de l'altra banda, va ser útil al Govern Suárez per mostrar als sectors més recalcitrants al canvi de règim que l'única manera d'evitar mals majors era avançar de manera controlada cap a la definitiva democratització del país. La Diada de 1976 va ser, doncs, útil per als uns i els altres, per al govern de l'estat i per a aquells que, a Sant Boi, davant de més de cent mil persones, varen expressar una inequívoca, irrenunciable i inevitable voluntat de viure en un país democràtic i en una Catalunya autònoma. Sant Boi va ser, en aquest sentit, un assaig del gran consens que presidiria el període de la història d'Espanya conegut amb el nom de Transició.

Diguís el que diguis, no diguis res, ens diu Seamus Heaney, el poeta irlandès que ens ensenya com hi ha moltes maneres de situar-se en els conflictes sense perdre el posicionament propi, rebutjant les estrebades d'un i altre costat tot esperant que cap de les parts digui mai allò tan típic que se sol dir de o estàs amb mi o contra mi. Com a persona que a viscut al voltant de l'art, com a algú que és fill d'aquest territori complex que és la Franja –i també com a algú que fa temps que viu per Barcelona, per Vic i per Olot–, se'm demana que escrigui el que penso sobre la polèmica desmembració (o recuperació, tot depèn de qui deixis enraonar) de les obres d'art del Museu de Lleida, Diocesà i Comarcal.

No descobreixo res si dic que tota obra d'art és en essència un símbol que té molts més significats que els que la fan obra d'art. Aquests significats socials, religiosos, econòmics, sentimentals, i d'altres, són els que acaben acostant les obres a les persones, molt més enllà del seu contingut estètic. A tall d'exemple, poca gent sap que la Moreneta és una talla romànica del segle XII i gairebé ningú es demana pel significat del romànic, i tot i així aquestes obres tenen un valor i una influència que ultrapassa el seu valor artístic: fa poc tot un poble de Portugal va barrar el pas a uns perits que es disposaven a prendre en préstec una talla per a l'exposició temporal "Las Edades del Hombre" tot dient que el poble aniria on la talla anés. Com l'aigua dels rius, l'art té molts més valors que els que inicialment se li suposen.

D'entrada llegint el que les parts diuen en els successius articles trobem sempre, i independentment que els escrigui un bisbe, un polític o un intel·lectual [sic], el tractament de l'altre com a oposat. Mal començament, mal final. D'aquesta manera des del bisbat Barbastre-Montsó (BB-M) es parla de "*los catalanes*" com si fóssim una massa homogènia, un ens abstracte, i el president de la Diputació aplica el mot

Art i desmembracions de museus

Francesc Serés

"aragonesos" sense tenir en compte que dins de la Franja tenen cabuda sensibilitats molt diverses respecte a aquest tema. A ambdues parts caldria demanar-los que no utilitzin la Franja com si fos un quadrilàter de boxa i encara menys, que s'instal·lessin en un anticatalanisme furibund els uns o en un victimisme ranci els altres. M'explico.

No es pot dir que el BB-M hagi fet gaires gestos per fer-se mereixedor d'un tarannà dialogant ni tampoc que tingui gaire simpatia per les característiques pròpies de la Franja, ans al contrari. Siguem sincers, a Torreciudad, perdó, al BB-M no combreguen precisament amb l'ala més progressista de l'església, i tots sabem quines són les actituds anticatalanes de Martínez Somalo i de Lajos Kada, la ideologia marcadament espanyolista de la Cope o les males maneres que van seguir determinats sectors per crear una diòcesi aragonesa amb aquella famosa campanya, tan semblant d'altra banda a la que es practica en contra de la Llei de Cooficialitat Lingüística. Però tampoc es pot dir que des del Museu s'hagi fet una bona feina pel que fa a aquest tema, i és una llàstima perquè ha estat una oportunitat perduda que té difícil –encara que no impossible– solució. Quines han estat les actuacions que s'han fet des del Museu per tal d'acostar les obres als pobles de la Franja, per explicar que hi ha una història comuna entre Benavarri, Roda, Saidí i Mequinensa que ens apropa a Lleida? Cap ni una. No es pot dir que les institucions catalanes hagin fet massa per enllaminar, per seduir, per implicar els sectors socials i la gent de la Franja i encara menys pel que fa a aquest fons patrimonial. Algú ha fet malament la feina, i això en un país que té tants assessors és un error gravíssim. Ara és massa tard i sobretot, és massa tard per fer dues coses que encara poden enverinar més la situació. La primera és fer teoria, començar a treure una arqueologia històrica que refrenda sempre la posició de qui l'exposa, sigui el BB-M o el Museu Diocesà. La segona polititzar el tema més del que ja ho està en aquests temps de còlera.

I si em demanen la meua opinió, els diré que a mi ja m'estava bé que les obres estiguessin a Lleida, perquè el més important no és on són les pedres, les fustes i les pintures, sinó l'ús que se'n fa. Ara bé, aquest model de museu-llast que comparteixen multitud de museus d'aquests país sense cap projecte hauria de desaparèixer per trobar-ne un altre (i n'hi ha, esperem que el nou museu compleixi aquestes expectatives) que realment impliqués la gent que se n'ha de fer partícip. Sobre la iniciativa de fer un museu amb aquestes obres dins de la Franja tampoc crec que sigui una mala solució. Seria una bona manera d'acostar les obres a la seva gent, una oportunitat immillorable per fer un focus cultural a la Franja que demostraria que el BB-M aprecia els seus fidels i les especificitats de la zona (les lingüístiques també, senyors del bisbat!) i, també, una demostració que la Franja és per a Catalunya quelcom més que la temperatura que surt als mapes de la previsió meteorològica: una part que cal atendre més enllà de les divisions administratives, una part més d'aquest marc cultural i lingüístic nostre.

Melcior Miralles, clergue i segurament valencià, mestre en teologia i en arts, va ser nomenat capellà de la capella del rei per Alfons el Magnànim, el 1435. Amb el seu monarca, dalt o baix, havia viscut l'aventura de conquistar tot un regne a l'altra banda de la mar: Nàpols. Foren anys de guerres, viatges, intrigues polítiques, perills, pors... Però, també d'èxits i de poder. Del poder dels catalans, dels valencians i dels aragonesos que arribaven a les terres d'Itàlia i quedaven fascinats per una antiguitat clàssica que els mateixos italians de feia ben poc que descobrien –que redescobrien, per a ser més exactes. Melcior Miralles, però, en tornar a València, potser cansat, potser com a premi, va ocupar el càrrec de sots-sacrista de la Seu. I poca cosa més. Però va confeccionar un text que ara com ara és conegut amb el títol de *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, encara que ell pretenia compilar una història universal, des dels orígens als seus dies, d'aquelles que sovintejaven en les biblioteques i els arxius del país.

I Miralles, de València estant, recorda. Recorda les campanyes italianes, a Nàpols i a Milà, i recorda, per exemple, el saqueig del port de Marsella –quan les tropes del Magnànim prenen les cadenes del port, les que encara poden veure's a la capella del Sant Calze, de València. Però,

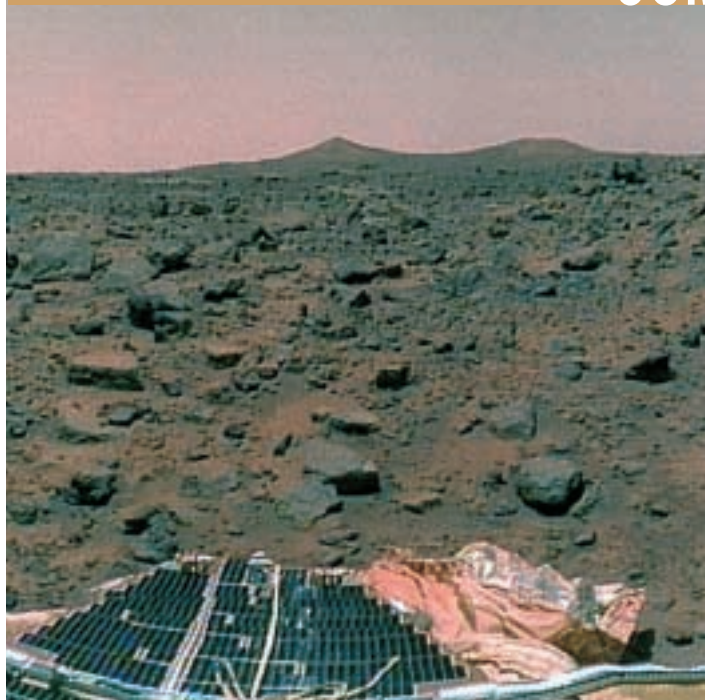
El capellà del Magnànim

Josep Vicent Escartí

“Miralles, callat o potser xarrarire, mira els carrers de València i anota tot el que li crida l'atenció. Les notícies que arriben de Nàpols o de Roma o de Barcelona o de Lleida, o de Morella... Una voluntat estranya el mena a fer-ho. I és això, probablement, el que més pot atraure ara, del seus escrits: una ullada al món medieval, des de dins”

també, recorda altres coses més estranyes de trobar entre els records dels homes del segle XV, com és la vista a les Lípari, per veure algun fenomen vulcanològic. Miralles, admirador fervent i fidel del seu rei Magnànim, recorda i escriu. A pesar que, tot i ser testimoni directe d'això que se'n diu Història, amb la majúscula preceptiva –conquestes i guerres, reis, reines i ducs, o els Borja, camí del pontificat, i pels qui sentia poques simpaties–, Miralles, com a historiògraf, no és capaç d'elaborar una crònica important i no passa de ser un simple relator de notícies que freqüentment no arriba a enllaçar. Però, el seu mèrit, potser, n'és un altre, divers i inesperat: en els seus escrits, en els seus apuntaments de vegades maldestres, trobem perfectament recollit el seu món. La història de cada dia –ara amb minúscula. I la seua obra es converteix, així, en un ric arxiu dels costums i dels esdeveniments quotidians del cap i casal del regne de València de finals del XV. Una ciutat orgullosa i que se sent poderosa en la confederació catalanoaragonesa que arriba, per aquell temps, al seu cim, i que esdevé el símbol de tota una nació.

Miralles, callat o potser xarraire, mira els carrers de València i anota tot el que li crida l'atenció. Les notícies que arriben de Nàpols o de Roma o de Barcelona o de Lleida, o de Morella... Miralles escriu per a ell i, també, segurament, per regalar el seu text a algú que ara com ara no coneixem i de qui esperava alguna recompensa, com és d'habitud en aquells temps. Però escriu. Una voluntat estranya el mena a fer-ho. A deixar-nos un testimoni valuós i quasi anònim del seu temps i que, per a nosaltres, ara, és impagable. I és això, probablement, el que més pot atraure ara, dels seus escrits: una ullada al món medieval, des de dins.

Era una data significativa en la cursa que mantenien russos i americans. Com en altres casos, els soviètics havien pres avantatge, però no amb prou sort. El 24 d'octubre de 1962 la Sputnik 22 havia d'arribar al planeta vermell, però va explotar en ple vol. El 1964 –concretament, el 28 de novembre– la NASA va posar en òrbita de Mart la sonda Mariner 4. Va ser la primera a enviar fotografies. Les Mariner 6 i 7 varen enviar també imatges el 1969 i acabaren definitivament amb la llegenda dels canals marcians. Giovanni Schiaparelli havia vist, al segle XIX, unes línies que anomenà *canali* i que alguns van associar a construccions artificials. L'astrònom Percival Lowell, al segle passat, es va deixar dur per l'entusiasme i va veure tota una xarxa de canals, una immensa obra d'enginyeria marciana que demostrava l'existència de vida intel·ligent –actual o pretèrita– en aquell planeta. Però les Mariner varen desfer definitivament la llegenda.

Fa trenta anys, el 1971, els russos posaven per primer cop el peu –mecànic, això sí– a Mart: ho va fer la Mars 3 el 2 de desembre. Però el contacte només va durar uns segons i la comunicació es va tallar. Més sort tindrien les dues Viking, que havien sortit de la Terra l'estiu del 1975. La primera va arribar a Mart el 20 de juliol de l'any següent

Les primeres cròniques marcianes

Xavier Duran

“Diuen que el 2020 hi haurà prou coneixement i capacitat per enviar humans a aquell planeta [Mart]. Si el viatge es pot avançar al 2019, la data seria significativa: cinquanta anys del primer viatge al nostre satèl·lit. Així, les bodes d'or de la visita a la Lluna se celebrarien a Mart”

i la segona el 3 de setembre. La Viking 1 va situar-se al lloc batejat com Chryse –“terra d'or”, en grec– i per la Viking 2 l'indret triat va ser Utopia, a uns 6.500 quilòmetres de distància.

Simbolismes dels noms a part, les Viking van aportar moltes dades i van mantenir-se actives uns quants anys. Van informar sobre el clima, sobre la tènue atmosfera i sobre la superfície. Mentrestant, les parts de les Viking que es mantenien en òrbita anaven captant imatges –en total, 52.000, que corresponien al 97% de la superfície marciana.

Els mòduls també van recollir i analitzar, amb els seus laboratoris automatitzats, mostres del sòl. Si les Mariner havien acabat amb els canals, les Viking van decebre els esperançats a trobar organismes marcians. No van detectar activitat biològica. Potser els llocs àrids no eren els indicats o potser a Mart no hi ha hagut mai vida –un debat que ressuscita, sobretot, quan la NASA necessita propaganda per estimular els seus pressupostos.

Després vindrien noves proves i també accidents –la Mars Observer es va tornar muda de sobte el 1992 i el 1997 la Mars Pathfinder va fer circular per Mart el seu robot Sojourner, abans que se'n perdés també tot contacte. Ara la Mars Global Surveyor continua transmetent fotografies i dades i la Mars Odyssey ha d'arribar a Mart aquest octubre, per buscar-hi aigua i estudiar si les radiacions poden ser perilloses per a futurs astronautes.

Diuen que el 2020 hi haurà prou coneixements i capacitat per enviar humans a aquell planeta. Si el viatge es pot avançar al 2019, la data seria significativa: cinquanta anys del primer viatge al nostre satèl·lit. Així, les bodes d'or de la visita a la Lluna se celebrarien a Mart.

Des de fa alguns anys, existeix un debat més o menys intens sobre la necessitat o la conveniència de substituir els centres penitenciaris situats dins de la ciutat de Barcelona per d'altres ubicats en alguns llocs indeterminats de l'àrea metropolitana.

Precisament, la dificultat per determinar el lloc més adequat per ubicar els nous centres penitenciaris impedeix la seva "expulsió" definitiva del centre de Barcelona. Sens dubte, el fet que ningú vulgui tenir a prop una presó és un símptoma ben eloqüent de la visió conscient o inconscient que la nostra societat s'ha construït sobre aquesta mena d'institucions i de les persones que hi són recloses.

De ben segur, la immensa majoria de la societat opina que les presons són convenients i, fins i tot, imprescindibles. Encara més, és ben segur que se n'haurien de construir unes quantes més per encabir-hi tots els delinqüents que mereixerien ser-hi reclosos. En canvi, ningú no vol una presó prop de casa.

Gens excepcional. Succeeix el mateix amb els advocadors. I, sens dubte, els presos són vistos com una deixalla social perillosa, malgrat que probablement no estem disposats a reconèixer-ho. En qualsevol cas, és ben segur que gairebé tots voldríem poder oblidar la seva existència.

Precisament per aquesta raó, algunes persones vinculades al món penitenciari opinen que és positiu que les presons estiguin situades al centre de les grans ciutats.

El futur i els orígens de la presó Model de Barcelona

La història de la Model està relacionada
estretament amb la de Barcelona i la de Catalunya.

Text d'Oriol Junqueras, imatges de Jordi Morera.

Perquè, encara que preferim desconèixer allò que passa en el seu interior, la presència dels seus murs compleix una

funció didàctica i remou les nostres consciències. Són un testimoni de la trista realitat de la natura humana i dels racons més llòbrecs de la nostra sofisticada i tecnificada societat.

Probablement, els humans no som "bons per naturalesa" com assegurava Rousseau ni "llops per a les altres persones" com afirmava Hobbes. Més aviat, cada un de nosaltres comparteix la complexa i contradictòria natura del doctor Jekyll i de mister Hyde.

A més, a la famosa novel·la, la frontera entre les dues personalitats d'aquest inquietant personatge estava ben delimitada per una transformació física, que es produïa en moments ben determinats. Per contra, en el món real, el "bé" i el "mal" no apareixen mai tan polaritzats com en l'obra literària. Més aviat ens trobem amb una realitat gradual, amb fronteres inexistents o extremadament difuminades. No oblidem que la realitat sempre supera la ficció.

Sovint, el "bé" i el "mal" no se'ns presenten com a valors absoluts, sinó com a factors morals o socials relatius que canvien al llarg del temps, d'un lloc a un altre, en relació als paràmetres ideològics que compartim o creiem compartir, en funció del

grup social del qual formem part o amb el qual ens sentim identificats... Encara que també és evident que hi ha persones que mereixen estar en una presó. I que, probablement, aquest és l'únic lloc on haurien d'estar.

Aquest relativisme cultural matisat que acabem d'exposar es posa de manifest al llarg de tota la història de la presó Model de Barcelona. Hom afirma que una presó és un reflex de la societat que la construeix i la manté. Possiblement, en cap altre lloc es posa millor de manifest el concepte de "dignitat humana" imperant en cada societat. En altres paraules, el tracte que reben els presos (el respecte a la seva "dignitat humana") és un símptoma excel·lent de la "dignitat humana" de la societat que els empresona. I, per la mateixa raó, els maltractaments que pateixen les persones són la millor prova de la indignitat d'aquells que els infringeixen. Tal com afirma Foucault, per conèixer una col·lectivitat cal saber com s'estructura el seu control social.

La presó Model de Barcelona és un símbol i un testimoni de la història del país. Ja des de la seva mateixa inauguració l'any 1904, no és una realitat arquitectònica o un fet històric aïllat. El disseny i la construcció de la Model respon a les transformacions que viu Catalunya durant el segle XIX: la consolidació de l'estat liberal, sota l'impuls de la ideologia racionalista i positivista de la burgesia que està conquerint el poder econòmic, cultural i polític. El lema de la Junta Constructora és "In severitate humanitas" i expressa una nova concepció penitenciària. El càstig ja no és concebut com una forma de venjança o d'intimidació, sinó com un mecanisme de reinserció social. Segons Ramon Albó (home fort de la Model durant les dues primeres dècades de la institució) es tractava de "(...) redimir a (...) hermanos nuestros de la esclavitud del vicio y del crimen, a fin de devolverlos regenerados y rehabilitados al cuerpo social de que antes habían sido elementos destructores o corruptores".

Influïts pel pensament mèdic de l'època, els promotors del sistema penitenciari "modèlic" de la nova presó barcelonina estan convençuts que els "viciis" socials (com la delinqüència o l'homosexualitat) són un mal infecció que cal combatre mitjançant l'aïllament del pres (o "malalt social"). Aquest és el principi teòric sobre el qual es fonamenta el sistema "cel·lular" de la Model. Les cel·les havien de ser d'ús individual per garantir l'aïllament. Segons Ramon Albó: "*La nauseabunda cuadra va a ser substituïda per la higiènica celda con instalación sanitaria completa; el patio asqueroso y corruptor por el reglamentario paseo celular*".

Sens dubte, el model cel·lular presentava alguns avantatges sobre el sistema d'aglomeració tradicional; però totes les masses piquen. En ocasions, l'aïllament excessiu provocava la depressió dels presos. I alguns d'ells van arribar a arrencar els tubs de desguàs dels lavabos per fer-los servir com una mena de telèfon. Malauradament, molts dels usuaris d'aquest sistema de comunicació van contreure la tuberculosi.

En realitat, la higiene va ser durant dècades un dels punts febles de la "modèlica" presó de Barcelona, especialment quan aquesta es va veure desbordada per la conflictivitat social catalana dels anys del pistolisme.

La presó havia estat concebuda com a centre de reclusió provisional per entre 700 i 800 presos comuns, però aquesta previsió es va veure àmpliament superada a partir de 1917. Les autoritats governatives van usar la Model com a centre de reclusió definitiva per a sindicalistes i presos polítics. Des de les grans vagues de 1917 i 1919, l'aglomeració de presos esdevé una trista constant. La situació s'agreuja perquè les autoritats no adapten els seus pressupostos a l'increment dels presos ni a la forta inflació de l'època. La crisi econòmica afecta simultàniament el país i les seves presons. Com qualsevol altra presó, la Model bateja al ritme de la societat on es troba inserida. Segons Lluís Capdevila, que hi fou empresonat en aquella època, la Model era un reflex fidel del seu entorn, ocupat per solars buits –plens d'herbes i escombraries–, amb cases baixes i barraques de fusta i de llauna rovellada. Pobres i brutes com els homes i les dones que passaven pels carrers.

Els presos s'aglomeren en cel·les suposadament individuals. La quantitat i la qualitat dels aliments i dels medicaments es redueix. El subministrament d'aigua resul-

"La presó Model de Barcelona és un símbol i un testimoni de la història del país. Ja des de la seva mateixa inauguració l'any 1904, no és una realitat arquitectònica o un fet històric aïllat. El disseny i la construcció de la Model responen a les transformacions que viu Catalunya durant el segle XIX"

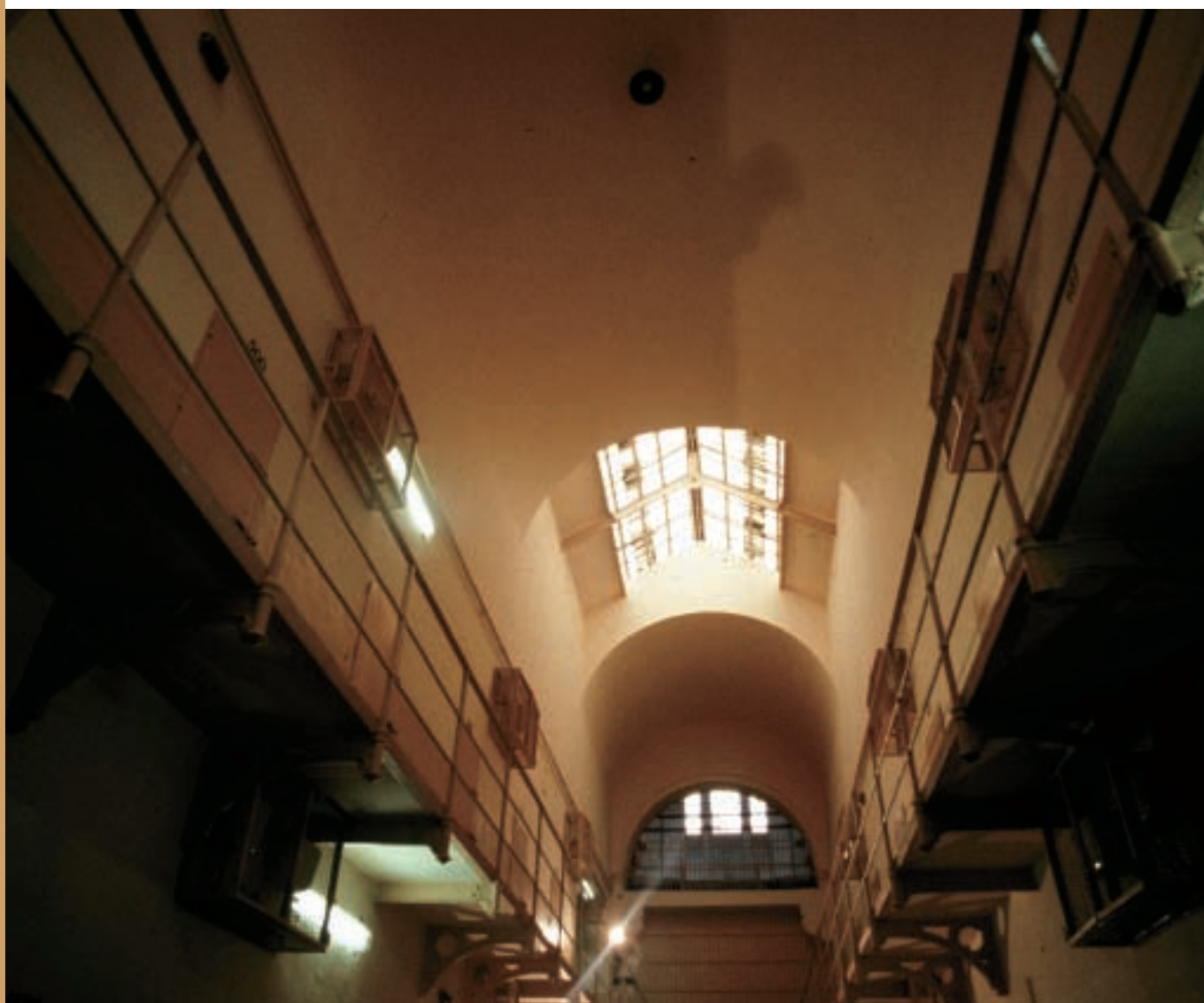
ta eternament insuficient. Per tal d'estalviar-ne, tots els presos que entren en un dia a la presó s'han de banyar amb la mateixa aigua d'una sola banyera.

Durant els anys del pistolisme, la qualitat de vida dels presos polítics i socials variava extraordinàriament en funció de la política repressiva o dialogant dels governs que se succeïen ràpidament.

La dictadura de Primo Rivera omple la Model d'obreristes i catalanistes. La República hi tanca alguns dels seus enemics d'extrema esquerra com Joan Garcia Oliver. Encara que l'1 de setembre de 1934, el conseller de Governació, Josep Dencàs, podia anunciar que, en el termini de dos o tres dies, tots els presos governatius serien posats en llibertat; i, d'aquesta manera, per primera vegada a la història, la Model no reclouria presos polítics.

Tan sols un mes més tard, els esdeveniments es varen precipitar. Durant el "bienni de dretes" l'allau de sindicalistes i catalanistes detinguts no anirà a la Model. Ben al contrari de quan comenci la guerra. En aquells anys, la presó es va omplir de presos polítics de dretes (entre els quals molts capellans); però al mateix temps, la Model va ser un refugi pels perseguits per la repressió en zona republicana. Just al contrari d'allò que succeirà durant els primers anys del terror franquista, quan la població reclusa arribarà a 12.000 presos i, tan sols en el primer any, s'hi produiran 991 execucions.

"Durant els primers anys del terror franquista, la població reclusa [de la Model] arribarà a 12.000 presos i, tan sols en el primer any, s'hi produiran 991 execucions"

Poques dates han estat tan recordades, esmentades i adduïdes a Catalunya com l'11 de setembre de 1714, ni cap altra ha estat tan poc interpretada i sentida de maneres tan diferents i tan mal compresa. A aquesta vaguetat i indefinició voldria contraposar-hi les llums que alguna precisió històrica i unes reflexions juridicofilosòfiques hi puguin aportar. Es tracta d'ajudar a concretar el significat de l'esdeveniment, tant quant a l'època en què es produïren els fets com pel que es refereix a les conseqüències que ara se'n poden extreure.

Text de Victor Ferro.

Per què si no hi tenien *res a guanyar*, van lluitar els defensors de Barcelona l'11 de setembre de 1714? Potser la resposta ens la podria donar, en part, la indagació de les idees subjacents a la causa que amb tanta vehemència havien fet seva.

La causa vençuda. En començar la disputa dinàstica, feia un cert temps que s'enfrontaven a Europa dues doctrines rivals. La tradicional, i fins aleshores predominant, afirmava que els reis i altres titulars de la jurisdicció suprema, tot i l'exaltada posició que ocupaven en l'estructura política, no gaudien necessàriament del monopoli total i incondicionat de la producció del dret positiu ni, en conseqüència, podien arrogar-se discrecionalment una potestat omnímoda sobre la vida, la llibertat, l'honor i els béns dels seus súbdits. Aquesta és la doctrina pactista, que competia, des del primer terç del segle XVII, amb una altra: la del poder *absolut*. Aquesta darre-

Què pot significar ara l'11 de Setembre?

ra: la doctrina pactista mateixa ho admetia en situacions extraordinàries i imprevisibles, a vegades amb frens i limitacions institucionals (com succeïa a Catalunya, on el rei podia emetre crides contra constitucions només en determinats casos i subjectes en definitiva al vistiplau de la cort general). La novetat consistí en l'adopció, com a procediment legislatiu general i ordinari, de la sanció unilateral per part del sobirà. Segons el dogma dit per aquesta raó *absolutisme*, el jutge-legislador estaria *per la natura* mateixa del seu ofici deslligat (*absolutus*) de tota llei positiva humana, encara que aquesta fos objecte d'un pacte.

La nova definició de la sobirania, ja no com a adjectivació del poder sinó ara com a poder substantiu, implicava,

doncs, en gràcia al lliure i eficaç exercici de l'autoritat i les potestats públiques, la facultat intrínsecament il·limitada de fer tot el necessari per a complir-ne les finalitats. I bé que la nova doctrina reconeixia l'autoritat suprema dels drets diví, natural i de gents i, per consegüent, la força obligatòria dels pactes, el sobirà podia sempre desentendre-se'n en tot o en part quan entenia que havia desaparegut la raó que els justificava. Restaven així, en la pràctica, com a únic sostre del seu arbitri, la religió i la moral, i, com a sanció, només la imposada per Déu en l'altra vida.

Els termes del conflicte. Vet ací, sens minva d'altres aspectes abans al·ludits, el crec que decisiu component ide-

“Els catalans que prengueren la decisió de resistir sabien de feia temps -ho havien experimentat en carn pròpia en els germans de la Catalunya septentrional- què podien esperar del besnét del Rei Cristianíssim (...) qui es pogué dir efímerament (1700-1707) Felip IV d’Aragó, de València, de Mallorca i de Sardenya, comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya [sic] i molt de temps més, i sense dubte molt més a gust, Felip V de Castella”.

ològicopolític, si no de la decisió de lluitar fins al final, sí de la no per això menys heroica d’oferir una última resistència desesperada i, en termes estrictament militars, irracional, com a testimoni del rebuig extrem d’un regiment inadmissible. Perquè els catalans que prengueren sabien de feia temps -ho havien experimentat en carn pròpia en els germans de la Catalunya septentrional- què podien esperar del besnét del Rei Cristianíssim, sense que calgués que els ho recordessin escrits com la traducció castellana publicada feia pocs anys a Barcelona dels *Soupirs de la France esclave* ni que els ho confirmés més d’una manifestació o actuació de qui es pogué dir efímerament (1700-1707) Felip IV d’Aragó, de València, de Mallorca i de Sardenya, comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya [sic] i molt de temps més, i sens dubte molt més a gust, Felip V de Castella.

Però aquesta radical presa de posició tenia a més un real i precís rerefons jurídicopolític, que la per tants conceptes deplorable historiografia moderna sobre el tema sol no esmentar. Felip, constituint-se, no en sobirà que vol reformar el regiment d’uns *regnes rebels recuperats*

(que fins aleshores havia tractat com a propis), sinó només d’un país que li era romàs fidel, al qual desitja incorporar uns *regnes enemics conquerits* (i que, per tant, tracta ara com a estrangers), ja havia declarat, pel decret de 29 de juny 1707, que els regnes d’Aragó i de València i tots els seus habitants havien perdut, per la seva rebel·lia i infidelitat, tots els furs, privilegis, exempcions i llibertats de què abans gaudien. Aquesta decisió la prenia, tant en virtut del “*dominio absoluto*” que, segons diu, ja hi tenia, com pel “*justo derecho de conquista que de ellos han hecho últimamente mis armas*”. Afegí que ho feia en ús d’“*uno de los principales atributos de la soberanía*”, és a dir, “*la imposición y derogación de leyes [...] con la variación de los tiempos y mudanza de costumbres*” [...] En què quedem?, ho fa com a conqueridor (i no sé de cap paral·lel a aquesta sorprenent aplicació del dret de conquesta com a resultat d’una guerra intestina, hipotèticament justa, dins un regne cristià d’Europa) o encara en qualitat de sobirà dels regnes vençuts? És clar que, si ja pensa en la sobirania castellana ... Cal dir que els assessors jurídics del monarca no anaren massa fins en aquesta

ocasió. Pot ser significatiu que dos anys després s'admetessin procuradors d'Aragó i València a les corts de Castella?

Més clar i inequívoc en la intenció –encara que no millor des del punt de vista tècnic– és el decret de 15 de juliol 1707, pel qual Felip extingí (amb una llei castellana) el consell reial de la Corona d'Aragó, abolí la cancelleria comuna, conducte pel qual es manifestà durant segles la voluntat jurídicament eficaç del seu monarca, i disposà que “*todos los negocios del continente de España que corrían por su dirección se gobiernen por el Consejo y la Cámara [de Castella]*”, als quals hom encarrega la cura d’“*estas dependencias*” (assumpes). Es preveia que els de Sardenya i Mallorca s'afegirien als administrats pel Consell d'Itàlia, quan fossin ocupades (o conquerides?).

Per aquesta disposició, radicalment incompatible no sols amb les obligacions de sobirà dels països afectats sinó amb la condició mateixa de tal, renunciava definitivament a actuar en el futur en qualitat de monarca dels seus regnes mediterranis, en tallar-se irrevocablement la possibilitat de continuar fent-ho, i abdicava implícitament la Corona d'Aragó, tot annexant-ne (d'una manera ben anòmala) els peninsulars a la de Castella i, dintre d'aquesta, als anomenats Regnes de Castella i Lleó. És aqueix, i no els decrets de nova planta de cada un d'ells (que el suposen) l'acte amb què s'arrabassà subreptíciament la sobirania als regnes orientals de la Península, pel procediment indirecte de sotmetre'ls al tribunal suprem d'un altre regne de la monarquia.

La nova doctrina suplantà, doncs, a partir de 1714 al nostre país, per la força de les armes, la doctrina pactista. Cal, però, no confondre, com semblen fer-ho el catalanisme clàssic i els qui tàcitament el perllonguen, la pèrdua del nostre sistema pactista amb la destrucció de la nostra entitat sobirana, com la de tots els altres regnes de la Corona d'Aragó, dintre les institucions comunes de la qual perdurava. Si es pot sostenir que tal vegada molts catalans van anar massa de pressa el 1705 en subscriure l'aliança amb Àustria i les potències marítimes i que potser hauria estat millor no preci-

pitarse i mirar d'entendre's amb la nova dinastia, és evident que, després de 1707, sabien molt bé que no els restava altre partit honorable que lluitar *pro aris et focis*, anessin bé o malament les coses.

La derrota acceptada. A la perplexitat que podien ocasionar les imperfeccions (o la murrieria) dels decrets de 1707, i l'annexió implícita als Regnes de Castella i Lleó, com altres tantes províncies (des d'aleshores, el títols reials d'Aragó se situen institucionalment al mateix nivell dels de rei de Toledo, de Granada, de Sevilla o de Múrcia; prime-

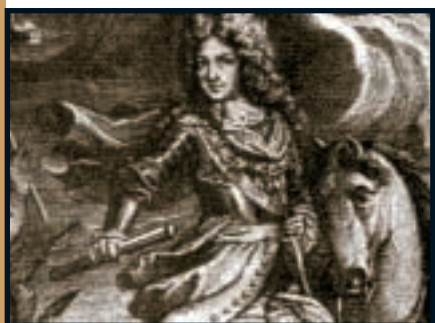
ra versió d’“*España y sus regiones*” i del “*café para todos*”), se sumà el fet que els antics regnes foren sotmesos a règims particulars, les “noves plantes” respectives, conformement als quals sobrevisqueren –fora de València– durant encara molts anys gran part de les anteriors institucions i normes públiques i gairebé totes les privades (l'absolutisme, intransigent amb tot allò que podia constituir un obstacle a l'exercici incontrolat del poder suprem, no era pas, però, uniformista), només, però, com a expressament empeltades i subsumides en el tronc únic de l'ordenament castellanollonès.

El decret de Nova Planta de l'Audiència de Catalunya és prou clar en aquest respecte: “*En todo lo demás que no estaba prevenido... mando se observen las constituciones que antes había en Cata-*

luña, entendiéndose que son de nuevo establecidas por este decreto y que tienen la misma fuerza y vigor que lo individual mandado en él. (Art. 42)”. Com és prou sabut, això permeté, durant el període següent, la vigència *material* de la gran massa del dret del país, penal, processal, civil i mercantil, i de bona part de l'administratiu, substancialment intactes, fins que, després de successives retallades, que començaren amb el Codi de Comerç de 1829, i finalment, mercès a la Compilació del Dret Civil Especial de Catalunya (Llei de 21 juliol 1960) ha cessat d'existir també materialment.

Aquesta supervivència parcial –però, doncs, merament material– de normes i institucions pròpies, cada vegada més esquifida, tanmateix, sota el sistema constitucional, mercès a la codificació i la legislació general, contribuí, sens dubte, a fer que a la llarga es confonguessin aquestes dues conseqüències tan diferents dels decrets de 1707-1716: la pèrdua de la substantivitat jurídica (sobirania, estatalitat o com vulgueu dir-ne) i la implantació d'un règim absolutista com a part d'un altre estat, que comprenia, recordem-ho, fins a 1841 tot el que avui és Espanya menys Navarra.

Més tard, els objectius minimalistes perseguits en l'estratègia dels corrents majoritaris del catalanisme, juntament amb l'escassíssima cultura –no parlem de la nul·la imaginació– jurídica i històrica que sempre els ha caracteritzat (ara mateix, sentim parlar alegrement de “federalisme”, “sobirania compartida” i fins i tot de “confederació”... *sense modificar l'actual Constitució!*) i amb els interessos i les preocupacions immediates dels partits –que no solen anar més enllà de les pròximes eleccions–, tot plegat, ajuda a explicar que ara, com a màxim, es remembri la pèrdua d'unes llibertats prou nebuloses i que ningú no coneix ni menys desitja recuperar, tot oblidant allò que tal vegada més podria interessar la majoria dels catalans d'avui dia: la pèrdua de l'estatalitat que, tot i que s'exercia en el marc d'institucions comunes amb els altres països de l'antiga Corona d'Aragó, i després també, durant dos segles escassos, amb la resta de la Monarquia d'Espanya, no era per això menys real.

La guerra de Successió fou un conflicte internacional sorgit arran de la mort de Carles II, el darrer dels Àustries hispànics, a finals de 1700. Un conflicte en el qual les potències europees van veure l'oportunitat d'enfortir-se a costa del decadent imperi hispànic, amb l'atractiu domini colonial al fons. A escala hispànica, els territoris de la corona d'Aragó s'inclinaren, majoritàriament, pel candidat austríac, l'arxiduc Carles, sobretot per l'estès sentiment antifrancès congriat a les darreres dècades del segle XVII, fruit de les

diverses ocupacions del Principat per part de les seves tropes. Rebuig al qual cal sumar-hi l'efecte negatiu de la competència dels productes francesos des de 1659 i el temor a tota mena de canvis "a la francesa" (és a dir, de tarannà absolutista) en l'estructura política i territorial de la monarquia.

Tot i que Felip V, coronat rei, va jurar les Constitucions i va concloure Corts el 1702, cosa que no havien fet els Àustries en un segle, aviat s'organitzà un actiu partit austriacista. Els seus eixos vertebradors eren el constitucionalisme (és

L'11 de Setembre i l'aposta dels catalans

Què es debatia en aquesta guerra o per què els catalans, un cop abandonats pels aliats, van continuar lluitant? Són qüestions que continuen suscitant debat i que intentarem respondre.

Text de Joaquim Albereda

a dir, la defensa del marc jurídic propi, el qual oferia marges de participació als grups socials benestants i barreres al creixent poder dels reis, cosa que, per tant, beneficiava fins i tot els sectors populars, sobretot en el terreny de la fiscalitat i de la mobilització per a la guerra –problemes ben vius aleshores–, però també en el de la justícia) i un projecte econòmic dirigit per la burgesia dels negocis que propugnava un desenvolupament mercantil i industrial català (que perseguia, en paraules de Pierre Vilar, fer de Catalunya “una altra Holanda”). És per aquestes raons que el partit austriacista va veure en l'opció dinàstica dels Àustria –avalada, no ho oblidem per les potències mercantils amb règims parlamentaris: Anglaterra i les Províncies Unides– l'ocasió per fer prevaldre la seva idea política i econòmica de la monarquia hispànica. Carles III havia de ser el rei a la mesura dels catalans i per aquest motiu, i no per cap mena de devoció dinàstica, li van fer costat.

Un somni esvaït. Tanmateix hi ha dos fets cabdals que van precipitar el decantament dels catalans per l'arxiduc l'octubre de 1705 trencant, així, la fidelitat que havien jurat a Felip V. D'una banda, les promeses de suport militar i de respecte a les Constitucions de part dels aliats (pacte de Gènova) i la presència de la seva important flota davant Barcelona. De l'altra, el tarannà despòtic i repressiu amb què el virrei Velasco havia tractat els catalans entre 1704 i 1705, cosa que reforçà els pitjors presagis sobre el Borbó, alhora que donava ales als arguments dels partidaris de l'arxiduc.

La llarga guerra, la manca de coordinació dels aliats i els escassos recursos de Carles III, sempre supeditat als interessos britànics, van fer esvaïr el somni efímer d'un Carles III rei d'Espanya i amb ell els projectes de 1705. El 1707, després de la derrota dels aliats a Almansa i l'abolició de les llibertats dels valencians i aragonesos per Felip V, per *justo derecho de conquista*, els esdeveniments van fer un tomb inesperat. En endavant, els catalans sabien perfectament quina seria la seva sort si eren derrotats: la repressió humana i institucional era inevitable. Per aquesta raó, en el

tram final de la guerra es lluità amb l'objectiu prioritari de salvar les Constitucions, cosa que no volia dir combatre solament per Catalunya, sinó per les “lleis federals i fundamentals del regne d'Espanya”, tal com deien els resistents en una de les seves proclames, anomenada, significativament, “Despertador de Catalunya”, amb un contingut netament patriòtic.

Malgrat la signatura dels tractats d'Utrecht que posaven fi al conflicte bèl·lic, en els quals es confirmà l'abandó dels aliats, la Junta de Braços va decidir resistir el juliol de 1713. Les raons d'aquesta actitud temerària, enmig de fortes divisions i tensions socials entre els resistents, responen a dos fets: el primer i més evident, que no hi havia cap porta oberta a la negociació d'una rendició amb condicions acceptables perquè Felip V s'hi negava en rodó malgrat els consells en sentit contrari que li donava el seu avi Lluís XIV, molt més llest i experimentat que no pas ell. El segon, que els resistents confiaven que les pressions exercides pels aliats sobre Lluís XIV acabarien donant el seu fruit. De fet, a darrera hora, l'agost de 1714, en pujar al tron britànic Jordi I i un govern liberal, es van obrir noves expectatives, les quals es van traduir en mesures diplomàtiques favorables als catalans. Però ja era massa tard: Barcelona estava a punt de caure sota les tropes del duc de Berwick i la política de fets consumats s'imposà, malgrat que Felip V va estar intranquil uns mesos, fins i tot després de la caiguda de Barcelona.

Si tenim en consideració aquests darrers elements, la resistència heroica de 1714, qualificada a vegades d'irracional i de gairebé suïcida des d'una interpretació presentista, se'ns fa encara més comprensible.

En definitiva, si volem entendre l'ariscada aposta dels catalans en aquella guerra, no ho aconseguirem si hi intentem buscar una explicació en clau dinàstica. Tampoc l'entendrem des del prisma amb què analitza el conflicte una part de la historiografia espanyola (i neoespanyolista) que ho fa estrictament des del punt de vista del trencament de la fidelitat dels catalans envers Felip V i del càstig mereixedor d'aquesta rebel·lia.

Constitucionalisme o absolutisme. La qüestió és molt més complexa. En aquella guerra s'hi van enfrontar dues concepcions polítiques i territorials. Una, la de la corona d'Aragó, que defensava un model polític fonamentat en institucions representatives (Corts, Generalitat, municipis) i en el constitucionalisme que va demostrar una gran vitalitat i un arrelament social que es va posar de manifest a les Corts de 1701 i de 1705, on es van aprovar mesures que incidien positivament en la vida econòmica i política del país. Era un model que partia d'una estructura territorial federal d'Espanya (mitjançant la idea de la unió horitzontal de corones). Com deia un dels resistents de Barcelona, el cavaller Francesc de Castellví "*eran estas naciones en el continente de la España distintas en leyes, costumbres, trajes y idiomas*". L'altra, la felipista, que acabà imposant-se, implantà la versió més pura de l'absolutisme europeu, l'unitarisme i la centralització, i eliminà qual-sevol vestigi de representació política.

Pretendre, com pretenen els apologetes dels Borbons –i del neoespanyolisme emergent–, que el 1714 Espanya avançava cap a la modernitat perquè s'havia unificat i s'havien liquidat les arcaïques, segons ells, estructures polítiques territorials, substituïdes per un sistema i un estat més eficaços és negar dues realitats incontestables: la primera, que els sistemes polítics representatius com el que va ser liquidat a Catalunya tenien molta més potencialitat "democràtica" –i, per tant, modernitzadora– que no pas l'absolutisme que s'implantà, en el qual els militars van passar a governar (millor dit, manar) els civils, trencant una trajectòria secular de participació política i creant-se un divorci evident entre societat i poder polític. La segona és que la uniformització, a més de fonamentada en la força i la repressió, ha estat nefasta i ha fracassat en tots els sentits. Com deia Ernest Lluch amb contundència –aquella que prové dels arguments i de la raó, no de la intransigència ni de la ignorància–, ha calgut esperar més de dos segles i mig perquè una idea d'Espanya semblant a la que proposaven els austriacistes vençuts fos reconeguda mitjançant la Constitució de 1978.

El gravat mostra la batalla d'Almansa, que tingué conseqüències malauradament decisives sobre la sobirania del País Valencià. El triomf dels de Berwick, el comandant de les forces de Felip V, va tenir igualment una gran repercussió sobre els Països Catalans en el seu conjunt.

Des dels últims anys de la guerra de Successió, i fins a la fi del decenni de 1720, alguns milers de persones s'exiliaren als dominis de l'emperador Carles VI. L'exili no afectà només els sectors directament vinculats a la cort –alts funcionaris i militars– sinó també persones de totes les classes socials que havien optat pel candidat austríac, i que tenien serioses raons per témer per la seva vida si es quedaven als regnes hispànics. Eren nobles, eclesiàstics i burgesos, però també menestrals, propietaris rurals i estudiants, a més de les seves famílies i servidors. Els oficials i soldats en actiu van ser reformats en cinc regiments –tres de cavalleria i dos d'infanteria– un cop a Milà, el 1713. Això pot fer un total de 2.000 o 2.500 homes –vuit o deu mil persones, comptant les famílies que els acompanyaren–. Alguns historiadors han aventurat la xifra total de 30.000 exiliats. El cronista Francesc de Castellví, autor de les *Narraciones históricas*, afirma que els exiliats “*excedían del número de 16.000 personas, entre ellas 2.784 oficiales [a la reserva], sin los que estaban incluidos en los cinco regimientos españoles que estaban en pie*”. La majoria provenien del Principat, tot i que també hi havia una important presència de persones dels altres regnes de la Corona d'Aragó, Navarra i el País Basc, i també un col·lectiu qualitativament important de nobles, alts funcionaris i eclesiàstics castellans.

L'exili es produí en successives onades. Ja l'abril 1711, acompanyaren l'empera-

L'exili austriacista

La guerra de Successió va provocar una onada d'exiliats cap als dominis de Carles VI, sobretot a Viena i a les ciutats italianes de Roma i Gènova.
Text d'Agustí Alcoberro.

dor alguns nobles com Joan Antoni Boixadors i de Pinós, comte de Savallà, i els joves Lluís de Peguera i Aymerich i Oleguer Sabastida i Font. També l'acompanyaven nobles castellans, ja aleshores exiliats a Barcelona –com els comtes d'Orpesa i Sástago–, i eclesiàstics, com l'arquebisbe de València, Antoni Folch de Cardona. El degoteig va continuar en els mesos següents. El març de 1713, en marxar l'emperadriu, formaren part del seu seguici, entre altres, el príncep de Cardona, Josep Folch de Cardona, el marquès de Besora i molts homes i dones de la noblesa, com la catalana Maria Josepa Pignatelli i d'Aymerich, casada amb el comte d'Altheim, primer oficial de cambra del rei. També l'acompanyaven Ramon de Vilana Perlas, marquès de Rialp, autèntic home fort del govern austriacista de primer a la Península i després a l'exili, i altres alts funcionaris. Aquell any s'evacuaren les tropes reials; alguns oficials i soldats optaren, però, per quedar-se a Barcelona i van participar activament en la seva defensa.

Amb la caiguda de Barcelona, l'11 de setembre de 1714, les noves autoritats borbòniques van donar facilitats perquè els milers d'austriacistes que s'havien refugiat a la ciutat –provinents de Castella i dels regnes d'Aragó i de València– poguessin marxar a l'exili. Contràriament, la marxa de catalans va ser explícitament prohibida. Tot i així, els documents demostren un important degoteig de gent que fugí del Principat en els anys següents, amb destinació a les possessions mediterrànies de

Carles VI, o bé a Roma o a Gènova, primer pas cap a la cort vienesa. Entre altres, ho feren molts militars que havien participat en la defensa de Barcelona, juntament amb les seves famílies.

La caiguda de Mallorca (1715) i la de Sardenya (1717) també van precipitar noves onades d'exiliats. L'Imperi va ser també la destinació escollida per Pere Joan Barceló, *Carrasclat*, i per altres dirigents guerrillers després de la guerra de la Quàdruple Aliança.

La pau de Viena (1725) assenyalà, en l'àmbit jurídic, la fi de les hostilitats entre Felip V i Carles VI. Va anar acompanyada d'una àmplia amnistia per als exiliats dels dos bàndols, als quals se'ls retornaren els béns segrestats. Això provocà el retorn a la Península d'alguns exiliats, especialment nobles amb importants possessions, com els comtes d'Orpesa, Cifuentes i Gálvez i el baró d'Albí, Josep de Galceran de Cartellà i Çabastida. Però la majoria d'exiliats van optar per no retornar. Contràriament, la pau de Viena va permetre l'alliberament dels oficials que havien participat en la defensa de Barcelona de 1714, i que des d'aleshores estaven empresonats a Espanya. Alguns d'ells van poder marxar a Viena, com Sebastià Dalmau, Miquel Ramon i de Tord, Eudald Mas i Duran i Miquel Aixandri. D'altres van romandre a la Península, com Antoni Villarroel que, greument malalt, va morir a la Corunya del 22 de febrer de 1726.

Els exiliats es van trobar una Viena en plena evolució després del setge turc i la pesta de 1713. La ciutat vivia un notable impuls urbanístic i arquitectònic.

Viena i els dominis dels Habsburg. La Viena que van trobar els exiliats era una ciutat en plena expansió, que acabava de superar el darrer setge turc (1683) i la pesta de 1713. La ciutat, amb més de 100.000 habitants, vivia un gran impuls arquitectònic i urbanístic que afectava els palaus reials (ampliació del Hofburg, construcció del palau estival de Schönbrunn), els palaus privats (com el Belvedere d'Eugeni de Savoia) i les esglésies (entre les quals destaca la Karlskirche). Viena era un enclavament cosmopolita, cort d'una dinastia que, a més de posseir el títol imperial, dominava territoris a Àustria, Bohèmia, Hongria, els Països Baixos, Itàlia i d'altres zones. L'italià era la segona llengua de la cort i l'òpera atreia una atenció creixent.

En aquest àmbit, un segment de l'aristocràcia exiliada va poder prosseguir, i fins millorar en alguns casos, el seu nivell de vida. Alguns alts funcionaris reials, com Ramon de Vilana Perlas, marquès de Rialp i més endavant comte del Sacre Romà Imperi, o el comte d'Altheim, casat amb la catalana M. Josepa Pignatelli i d'Aymereich, constituïen l'anomenat "partit espanyol", amb una influència directa sobre l'emperador. D'altres famílies com els Erill, els marquesos de Boil, els marquesos de Rubí o els Desvalls, marquesos de Poal, van rebre importants distincions. L'aristocràcia exiliada es trobava a les vetllades musicals organitzades als palaus dels comtes de Sástago i de Savallà (el qual, com a Barcelona, va ser nomenat director de la Capella de Música de palau). D'altra banda, a Viena es copiaren i es redactaren obres

historiogràfiques i polítiques compromeses amb el projecte austriacista. Com ja hem assenyalat, Francesc de Castellví hi redactà des de 1726 les *Narraciones históricas*.

Paral·lelament, el col·lectiu d'exiliats pobres va anar en augment, a mesura que molts soldats van haver d'abandonar l'exèrcit per vellesa o malaltia, o simplement van morir, tot deixant vídues i orfes. El 1718 es va fundar l'Hospital d'Espanyols a Viena. La seva església va ser consagrada a la Mare de Déu de la Mercè. Els administradors i el personal provenien del Principat. Catorze anys més tard, el 1732, havia atès gairebé 2.500 malalts.

La majoria d'exiliats vivien dels ajuts proporcionats pel Consell d'Espanya. Aquesta és una institució d'importància cabdal, no només en la vessant assistencial, sinó també en la de govern. El Consell, fundat el 1713, governava els territoris hispànics que van quedar en poder de l'emperador després dels tractats d'Utrecht i Rastatt: Nàpols, Milà i Sardenya (permutada per Sicília amb el regne de Savoia el 1720). La seva seu es trobava a Viena i la majoria dels seus membres eren exiliats; la llengua d'ús habitual era el castellà. En van ser presidents l'arquebisbe de València, Antoni Folch de Cardona, i a la seva mort el comte de Montesanto, José Silva y Meneses. El Consell administrava les rendes d'aquells territoris, i constituí una Delegació d'Espanyols, encarregada d'ajudar els exiliats. Molts d'ells van obtenir càrrecs, beneficis i terres, especialment a Nàpols. El completava el Consell de Flandes, encarregat del govern dels Països Baixos hispànics, fundat el 1717. En van ser presidents successivament el príncep de Cardona, el comte d'Orpesa i el comte de Savallà. D'altra banda, els cinc regiments hispànics van representar un paper decisiu en la tercera guerra turca de 1716-1718. Les tropes van ser presents en tots els grans esdeveniments bèl·lics, com les ocupacions de Temesvar (l'actual Timisoara) i Belgrad.

La situació es capgirà a partir de 1734, quan les tropes borbòniques van conquerir Nàpols i Sicília. El Consell d'Espanya va ser dissolt el 1736, tot donant pas al Consell d'Itàlia, amb competències reduïdes a Milà. En aquell context, la monarquia va intentar trobar una sortida per als exiliats pobres mitjançant una empresa de colonització: la formació de la Nova Barcelona al Banat de Temesvar (1736-1737). La ciutat, a la qual van ser cridats més de 800 exiliats, va acabar fracassant a causa de l'edat avançada i la impossibilitat de molts dels desplaçats, les epidèmies i els errors de programació i d'intendència. Finalment, la derrota austríaca a la quarta guerra turca (1737-1739) l'escombrà del tot.

A la fi de la dècada de 1740, l'Hospital d'Espanyols a Viena donava encara almoines a uns quatre-cents exiliats, la majoria vídues i òrfenes –amb cognoms que havien estat tan il·lustres en la resistència com ara Bac de Roda, Barceló, Duran, Ferrer, Moragas, Pallarès i Villarroel–. També alguns exiliats pobres sobreviuen a Buda. Durant aquella dècada, molts exiliats s'acolliren a la proposta de l'emperadriu Maria Teresa, filla de Carles VI, que els concedí l'avançament de dos anys de pensió a canvi de retornar a la península. L'exili s'anava fent vell. I, alhora, iniciava la seva dissolució, en totes les capes i en les diverses regions del teixit social dels Habsburg.

Entre els exiliats austriacistes, hi havia força eclesiàstics. Els que van marxar, però, foren sobretot militars, nobles, tot i que també hi havia els anomenats "exiliats pobres".

La celebració de l'Onze de Setembre com a jornada de reivindicació nacionalista és un fenomen relativament recent de la nostra història. De fet arrenca de la constitució de les primeres formacions catalanistes contemporànies en el darrer quart del segle XIX i es vincula també a la construcció de l'estàtua de Rafael Casanova al Saló de Sant Joan de Barcelona, amb motiu de l'Exposició Universal de 1888. Obra de l'escultor Rossend Nobas i Ballbé, formava part d'un conjunt escultòric de vuit estàtues –entre les quals hi havia les de Ramon Berenguer el Vell, Roger de Llúria, Bernat Desclot i Guifré el Pelós– que ornamentaven la barana del Passeig que havia de servir d'entrada de l'Exposició, a partir de l'Arc de Triomf.

Bohigas, en el seu llibre sobre els *Monuments de Barcelona*, recorden que fou l'any 1897 quan s'inicià el costum de portar a terme l'ofrena floral a l'estàtua de Rafael Casanova. En el marc d'un acte commemoratiu de l'Onze de Setembre que s'estava celebrant al local de l'Associació Popular Catalanista, situat al Carrer dels Escudellers Blancs de la ciutat comtal, i on també hi assistien socis de l'Agrupació Catalanista, dedicada a l'excursionisme, "Los Muntanyencs", un jove d'aquesta darrera entitat va proposar construir una corona amb les branques de llozer que guarnien el local i anar-la a dipositar a l'estàtua de Rafael Casanova. La iniciativa, totalment espontània, fou acollida amb entusiasme i tot seguit una comitiva es desplaçà al Saló de Sant Joan a l'objecte de complir

L'11 de Setembre a través de la història

Des del 1897, la celebració de l'11 de Setembre s'ha mantingut com una jornada reivindicativa tot i les repressions anteriors i posteriors a la guerra civil.

Text de Pelai Pagès.

Els orígens de la commemoració i els primers anys. Referent històric ineludible de la història més immediata de Catalunya, la desfeta de l'Onze de Setembre de 1714 –i sobretot la resistència barcelonina enfront de les tropes filipistes– havia anat figurant a l'imaginari col·lectiu català des de la Renaixença i havia estat protagonista de no poques novel·les històriques. Cal recordar, a més, la lluita que els liberals barcelonins havien menat des de començaments del segle XIX per enderrocar la Ciutadella, que féu construir Felip V com a oprobí per a la ciutat. En el moment en què el nou catalanisme emergent necessitava de símbols d'identificació i mobilització nacionals, l'Onze de Setembre havia de convertir-se en un dels emblemes més carismàtics. La majoria dels estudiosos situen els anys 80 del segle XIX l'època en què començaren a celebrar-se vetllades commemoratives i misses en record de l'efemèride.

Jaume Fabre, Josep Mª Huertas i Pere

els dissenys de l'Assemblea. L'episodi –que recollí el diari *La Renaixensa*– va repetir-se sense més incidències i més ben organitzat els anys següents.

Però no fou fins a l'11 de setembre de 1901 quan l'acte prengué més volada. En aquesta ocasió un grup nombrós de joves, membres d'agrupacions catalanistes radicals com "Lo Somatent", "Los Muntanyencs", "Catalunya i Avant", "Lo Tràngol", "La Falç" i "Lo Renaixement", varen anar a fer l'ofrena floral a l'estàtua de Casanova, quan la policia els va interrompre i en va detenir una trentena. Era la detenció més important de militants catalanistes realitzada fins aquells moments. L'endemà la junta directiva de la Unió Catalanista prenia la decisió de convocar una manifestació pel dia 15 de setembre a la plaça de Catalunya amb l'objectiu d'exigir l'alliberament dels empresonats i d'anar a fer una ofrena floral a l'estàtua de Casanova. La manifestació fou un èxit sense precedents: entre 5.000 i 12.000 ma-

nifestants, com ha explicat Jordi Llorens, sortiren al carrer. Els detinguts, que havien estat alliberats la vigília de la manifestació, constituïren l'associació La Reixa, que es fixà com a un dels seus objectius la organització, cada any, de la commemoració de l'Onze de Setembre.

A partir d'aquest moment l'Onze de Setembre esdevingué la jornada de reivindicació nacionalista més popular de Catalunya. L'any 1914, en commemorar-se el dos-cents aniversari de la derrota catalana, l'Ajuntament de Barcelona va prendre la decisió de construir un monument a partir de l'estàtua de Casanova i encarregà el pedestal a l'arquitecte Alexandre Soler i March, mentre que Josep Llimona realitzà el relleu que decora el pedestal. El nou monument, que s'inaugurà l'onze de setembre de 1916, fou situat a la ronda de Sant Pere amb la confluència del carrer Alí Bey, aproximadament a l'indret de l'antiga muralla on Rafael Casanova fou ferit abraçat a la bandera de Santa Eulàlia. Aquesta eventualitat fou recordada per la inscripció situada a la part posterior del pedestal on s'assenyala que Casanova caigué "en compliment del seu deure".

Per aquesta raó des de 1916 la celebració de la jornada de l'Onze de Setembre canvià d'ubicació. Però a desgrat de l'acceptació popular de la festivitat, la tolerància de les autoritats governatives no sempre va veure amb bons ulls una commemoració que era sobretot reivindicativa d'uns drets perduts i d'una identitat nacional escarnida. I sota la monarquia d'Alfons XIII, durant la segona part de la Restauració, no varen mancar jornades de l'Onze de Setembre marcades per la repressió policíaca. Ara fa deu anys Joaquim Albareda recordava com la celebració de la diada l'any 1923 –el mateix any en què, pocs dies després, s'instaurava la dictadura de Primo de Rivera– fou especialment conflictiva. La crònica de *La Publicitat* no deixava lloc a cap dubte: "Mai com aquest any, l'homenatge a Casanova ha tingut tan vastes proporcions. Mai com ahir, els agents de l'Estat espanyol s'han llençat amb tanta crueltat contra les multituds catalanes. Ferits i detinguts. Són arrencades del monument les coro-

nes i trepitjades les banderes nacionals. La indignació aferma el patriotisme dels catalans dignes."

Era el preàmbul del què esdevindria normal durant els anys de la dictadura, quan el catalanisme i tota manifestació de catalanitat foren durament reprimits per les noves autoritats dictatorials. No fou fins el 1931, amb la instauració de la Segona República, que l'Onze de Setembre tornà a gaudir de tolerància i amb l'establiment del règim autonòmic esdevingué festa nacional de Catalunya. Existeix una fotografia, especialment emblemàtica, del president Macià dirigint-se a la multitud mentre realitzava l'ofrena floral a l'estàtua de Casanova, l'Onze de Setembre de 1933, pocs mesos abans de morir. Fins a l'Onze de Setembre de 1938 el poble de Catalunya va poder commemorar la diada sense més problemes.

Les repressions del franquisme. L'any 1939, amb la nova derrota que va patir Catalunya, el franquisme va desenvolupar una de les repressions més dures conegudes per la nostra història, que tenia com un dels seus objectius fer desaparèixer tot signe de catalanitat de la societat catalana. No només fou prohibida la jornada de l'Onze de Setembre, sinó que el monument de Rafael Casanova fou desballestat i conservat en un magatzem municipal del carrer de Wellington. Durant els primers anys del franquisme els intents de commemoració de la jornada eren gairebé èpics. Daniel Díaz, en el seu llibre sobre el Front Nacional de Catalunya, ha explicat que la nit de l'11 de setembre de 1944 un escamot militar d'aquesta organització va col·locar una senyera de grans dimensions a la torre de Sant Jaume del transbordador aeri del port de Barcelona. A la bandera hi havien enganxat una pistola que apuntava cap el qui pretengués treure-la. L'any següent el mateix Front va confeccionar un pasquí commemoratiu que convidava que "ni un sol català no deixi de passar el dia sense visitar, encara que sigui de passada, el lloc on estava enclavat el monument de Rafael de Casanova". En un enfrontament entre un grup que estava enganxant pasquins a la Riera de Sant Mi-

quel i la policia morí Josep Corbella, jove militant del Front.

Durant molts anys la commemoració de la jornada de l'Onze de Setembre consistí, justament, en concentracions o, simplement, a passar per la Ronda de Sant Pere, on havia estat ubicat el monument a Casanova. En alguna ocasió algun dels vianants havia deixat a l'emplaçament una reproducció de l'estàtua de Casanova, amb un ram de flors i la llegenda de "Ja creixerà". Però la duresa de la repressió que es va abatre sobre la població catalana durant els anys 40 no permetia sinó accions testimonials o commemoracions privades i clandestines. No fou fins a l'any 1954 quan el Secretariat de Forces Democràtiques constituí una comissió *ad hoc* per tal de preparar la commemoració de la Diada, i aquell any la manifestació aplegà un bon nombre de persones, que foren convenientment dispersades per la policia.

Durant els anys 60 es produïren canvis importants. En primer lloc, perquè s'incorporaren a la celebració sectors procedents del nou moviment obrer que s'estava vertebrant a Barcelona i a Catalunya, sobretot militants de les Comissions Obreres. I també perquè en el decurs dels anys 60 l'oposició antifranquista començava a deixar d'ésser un fenomen de minories i la gent començava a perdre la por. Això explica l'èxit de la jornada de l'Onze de Setembre de 1964, en què es commemorava el 250 aniversari de l'efemèride. En aquella ocasió, per a sorpresa de la policia i dels mateixos organitzadors, foren unes 4.000 les persones que s'aplegaren a la ronda de Sant Pere. Però l'èxit d'aquella jornada no es va repetir en els anys successius, tot i que fins a finals del franquisme no va mancar ni un sol Onze de Setembre en què no es produïssin corredisses, detencions o fossin multades les personalitats més conegudes que acudien a la concentració.

L'any 1971 el Front Nacional va organitzar una acció veritablement agosarada. Havia convocat una concentració a l'Arc de Triomf cantonada amb el carrer Trafalgar per dos quarts de vuit del vespre. Cinc minuts més tard de l'hora prevista se sentia una proclama pública, seguida del cant d'"Els Segadors",

que es va repetir dues vegades senceres, fins que la policia va descobrir en l'habitació d'un hotel del carrer Trafalgar el magnetòfon amb la cinta gravada per a l'ocasió.

La recuperació de la democràcia. No fou fins després de la mort de Franco, l'any 1975, que la jornada de l'Onze de Setembre es va poder celebrar de bell nou sense problemes. L'any 1976, en plena transició, en un moment en què el panorama polític a l'estat espanyol tot just començava a aclarir-se, però encara estava farcit d'incògnites de futur, hom va aconseguir que per primera vegada des del 1938 es podés celebrar legalment la jornada de l'Onze de Setembre. Després de tenses negociacions menades per l'Assemblea de Catalunya i pel Consell de Forces Polítiques de Catalunya, el governador civil de Barcelona havia permès una concentració a la plaça de Catalunya de Sant Boi de Llobregat, localitat on és enterrat Rafael Casanova. La concentració, festiva i reivindicativa, aplegà unes cent mil persones, i a l'acte central varen prendre la paraula, com a oradors, Miquel Roca, Jordi Carbonell i Octavi Saltor. En un ambient encara tens, la consigna de l'Assemblea de Catalunya a l'entorn de "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia" va ser la més corejada pels manifestants.

La jornada de l'Onze de Setembre de 1976 fou el pròleg del que s'esdevingué l'any següent. El 15 de juny de 1977 s'havien celebrat les primeres eleccions democràtiques en les quals a Catalunya la victòria havia estat inapel·lable a favor de les organitzacions d'esquerra i democràtiques. L'Onze de Setembre d'aquell any la celebració de la jornada –que s'esqueia en diumenge– va retornar a Barcelona. Les cròniques varen explicar, i la historiografia ha recollit, que fou la manifestació més important celebrada a Europa des de la postguerra mundial. Més d'un milió de catalans varen recórrer el Passeig de Gràcia, des del Cinc d'Oros fins a la ronda de Sant Pere on, en vigílies d'aquesta data, havia estat restituït el monument a Casanova. Va ser una jornada festiva, en la qual sortiren al carrer gent de totes les

edats. Però fou també una jornada de fermesa reivindicativa en què el cant d'"Els Segadors", la reclamació de la Generalitat i de l'autonomia varen estar en boca de tothom. Davant la inequívoca demostració del poble català el Govern de Madrid va haver d'abandonar definitivament el projecte d'una "Mancomunidad de Diputaciones" de què encara parlava per a Catalunya. Aquell mateix any Josep Tarradellas, president de la Generalitat a l'exili, retornava a Catalunya i poc temps després era restaurada la Generalitat.

Els anys següents, i mentre no fou aprovat l'Estatut d'Autonomia, la jornada de l'Onze de Setembre va continuar essent reivindicativa. L'any 1980, amb la celebració de les primeres eleccions autonòmiques, una vegada aprovat l'Estatut d'Autonomia, es produí un canvi significatiu. El 12 de juny de 1980 el Parlament de Catalunya, en una de les seves primeres disposicions, declarava l'Onze de Setembre festa nacional de Catalunya. A partir d'aquella data la diada assolí un caràcter institucional, i entre determinats sectors de la classe política catalana perdí el seu caràcter reivindicatiu. Però pels sectors independentistes i pels nacionalistes radicals –que des de 1977 han commemorat la jornada en una concentració al Fossar de les Moreres– ha continuat tenint la mateixa significació que va caracteritzar aquella jornada de 1897, ara fa més de cent anys, en què un grup de joves dipositava, en un acte espontani i episòdic, una corona de llorer a l'estàtua de Rafael Casanova.

Bibliografia

- Albareda, Joaquim. "L'Onze de Setembre: realitat i mite". *L'Avenç*, núm. 150, juliol-agost, 1991.
- Algarre, Eva; Blasco, Pilar; Conte, Jesús: *Cap a la Generalitat. De la mort de Franco al Consell Executiu*. Barcelona, 1978.
- Balcells, Albert: *Història del nacionalisme català, dels orígens al nostre temps*. Barcelona, 1992.
- Díaz Esculies, Daniel: *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)*. Barcelona, 1983.
- Fabre, Jaume; Huertas, Josep M.; Ribas, Antoni: *Vint anys de resistència catalana (1939-1959)*. Barcelona, 1978.
- Fabre, Jaume; Huertas, Josep M.; Bohigas, Pere: *Monuments de Barcelona*. Barcelona, 1984.
- Llorens i Vila, Jordi: *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona, 1992.

Montgofra, entre Menorca i l'Àfrica

Il·lustres personalitats d'arreu del món han passat per la finca rural Montgofra atrets per un paratge meravellós i indòmit, de natura pulcra i silvestre. Text de Miquel Àngel Limón.

De John Wayne a Joan de Borbó i Battenberg, comte de Barcelona; de Grace de Mònaco a Julio Anguita; o del venerable benedictí, sapientíssim pare Josep Massot i Muntaner, a l'iracund i bohemí Pere Pruna, o Jordi Pujol, Pasqual Maragall, Carlos Rojas, Federico Mayor Zaragoza, Leopoldo Calvo Sotelo, etcètera: la relació d'egrègies personalitats que, un moment o altre, han estat hostes de Mongofra Nou (Menorca) aclapara només de pensar-hi.

En el curs del segle passat –vull dir del vintè, és clar– la finca rural anomenada Mongofra afaiçonà la imatge més aviat llegendària que ara tan conspicuament la distingeix, i la fama de la qual ha començat, aquest estiu, a transcendir fora de l'illa.

Ministres amb cartera i sense, bisbes ultramuntans o progressistes, pensadors adés extravagants, adés admirables, gent

de la reialesa i de mans mortes, comerciants petitburgesos o fabulosos industrials, escriptors lúcids o mediocres, poetes de rima preclara o de vers eixorc, caçadors de perdius i caçadors de fortuna, líders polítics del franquisme o de la monarquia parlamentària, sants i pecadors, catalanistes patriotes o espanyolistes recalcitrants, militars o diplomàtics: la nòmina que, amb els anys, ha recalat per Mongofra constitueix un pèlag vastíssim, a vegades pintoresc, a vegades verament il·lustre, de personalitats diverses però immortals –entengui-se'm: vull dir la caduca immortalitat que, més o menys, ens és factible als humans imperfectes.

D'ençà de 1932, Mongofra Nou havia passat a ser propietat de Fernando A. Rubió i Tudurí (1900-1994). Després, un cop fet el traspàs nonagenari, ha revertit a la fundació cultural que porta el nom del benefactor. La finca és situada

al nord-oest del terme municipal de Maó, en una comarca de costa isarda i agresta, de geologia negroida i més tost àrida, agrícolament parlant. Aquesta zona maonesa se'n diu Favàritx, entre el far homònim i el cul de sac del port d'Addaia. I tanmateix, per damunt d'aquest cromatisme obscur que domina les planes i els horitzons de la comarca, és aquest un paratge meravellós, indòmit, de natura pulcra i silvestre; un lloc, en definitiva, de considerables atractius estètics, botànics i paisatgístics. Bastarà dir que, en el rodal per devers llevant i no massa lluny, hi trobam l'albufera des Grau, una de les llacunes potser més importants de Balears, emblema de l'ecologisme del tombant de segle, penyora contra les barbàries urbanístiques que marquen la història econòmica de les Balears dels darrers temps. Conformen un parc natural que, ara com ara, actua de nucli central de la reserva de la biosfera amb què la UNESCO va catalogar Menorca el 1993.

És un topònim tan antic, tan perdut en el temps, que ni Joan Corominas n'ha tret la clarícia. Potser prové d'un mot àrab *-manqûfa-* que voldria dir "mutilada", en el sentit de torre escapçada. La interpretació filològica, per exemple, casa bé amb el topònim de la Plana de Castelló, Moncofa, que té la mateixa etimologia, comprovada –diu el savi Corominas– per la descripció del lloc recollida en la *Crònica* de Jaume I. Els historiadors menorquins, açò no obstant, tenen documentada la paraula de 1408.

Un comerciant il·lustre. Fernando Rubió, que s'havia format com apotecari a Barcelona, es dedicà, tot fent una exhibició perfecta de catalanisme decimonònic, al comerç –o sia al lucre que fa rutllar les societats–, en lloc de fer-ho a la ciència o les humanitats en estat pur. Creà uns petits laboratoris (1924) que, en un tres i no res, s'estengueren pertot, i és clar, a ell l'enriquieren fabulosament. Els primers guanys mercantils anaren a parar ben prest a la compra d'una propietat rural a Menorca, la terra materna, sempre per ell enyorada i que, en la seva persona, evocava la història feliç d'una infantesa de vacances d'estiu adorables. Fou per devers 1932.

La finca, com a explotació agrícola i ramadera, era més aviat poc interessant, per mor de les grans extensions de garriga que predominen sobre les 208 hectàrees, o per l'aclaparadora mineralogia dels penya-segats que s'aixequen gegantins sobre una retallada línia de costa en el balcó més septentrional de Menorca. Però Rubió no la volgué adquirir –ho féu a unes germanes fadrines i timorates, al preu d'unes 200.000 pesetes– per raons de conreus o de producció pagesa. La volia per tenir assegurades les estades menorquines de descans, i, sobretot, per fruit d'un territori de cinegètica feraç, principalment de conills i perdus.

A Fernando Rubió sempre li agradà de titular-se un gran caçador. "He estat un gran escopeta, per tot Europa, bona part d'Amèrica i, és clar, a l'Àfrica subtropical", solia dir d'ell mateix amb un coïssime comprensible. Amb els anys, la decoració de les cases de Mongofra anà agafant aquesta personalitat diversa, gens encotillada, del propietari: d'una banda, algú que es projecta amb un accentuant cosmopolitisme; i de l'altra, amb una imprecisa combinació de menorquinisme casolà i d'aventurerisme sense fronteres. En definitiva, un perfil humà d'home milionari capaç de sentir admiració pel seu majoral, que no sabia llegir ni escriure a penes, i, alhora, fascinació pels individus més famosos, o més prestigiosos, amb majors influències.

Fernando Rubió, en definitiva, cultivà amidament l'ambigüitat. Li agradava de considerar-se un simple apotecari de poble, però mai no tingué cap oficina oberta. Fou, com alguna vegada he escrit, un il·lustre ambivalent, un home que procurà d'estar a bé amb tothom, de fer amics en qualsevol lloc del món. En una paraula: tingué una idea precisa i eficacíssima del paper de l'amfitrió. Com que no feia distincions, el seu sentit impecable de les relacions públiques el féu bastir una idea positiva i mitificada de casa seva, de la finca de Mongofra. La llista de noms i personalitats que hi desfilaren és prolixa i causa sorpresa.

Recórrer els quatre o cinc salons, els dos menjadors, els vuit dormitoris principals o les dues biblioteques de la finca permet d'adonar-se de la biografia gens

vulgar del propietari. L'heterogeneïtat –l'ambivalència– hi és ben palesa, amb una diversitat de decoració i ambientació tan notòria i singular com ens ho adverteix la galeria de personalitats que hi han estat convidades a romandre-hi. És també un habitatge demostratiu del deliri venatori de Fernando Rubió.

No deixa de fer un efecte vívid en el visitant descobrir, després de comprovar que l'estil arquitectònic de l'alqueria és genuïnament pagesa i menorquina –vull dir pròpia de la terra, sense cap element exòtic–, que a l'interior, en canvi, s'hi conserva una certa atmosfera cinegètica i, particularment, de caça major africana. El fet resulta absolutament insòlit a Menorca, on l'únic exotisme homologat –políticament correcte, diríem– en matèria de decoracions domèstiques és el gust colonial anglès, i encara! I, tanmateix, d'aquesta mena de mobles, n'estan plenes les sales de Mongofra. Açò sí, combinades, però, amb ullals d'elefant, cornamentes de búfals, caps de rinoceront, múltiples banyes d'impales de totes les mides, i fins un lleó falb de cos sencer que fa de penjador per a la bata de nit just als peus del llit que fou de Rubió a la seva cambra privada. O bé, esteses pel terra, pells de zebres o antílops que hi fan de catifes.

Ara bé: un record humà, per damunt d'un qualsevol altre hoste, hi destaca en totes les estances de la casa: l'esperit inesborrable de Pere Pruna. Les parets són atapeïdes de quadres de Domènec Carles, Martí Alzina, Mompou o els locals Chiesa, Torrent o Vives Llull. Però allò que realment hi predomina és la pintura de Pruna, el protegit coral de Rubió des que ambdós es conegueren a París, en els anys vint, i fins que aquest morí després de portar una vida d'embríacs, descurances i desenganys. Pruna, fins i tot durant les llargues absències de l'amo de Mongofra quan aquest anava atrafegat amunt i avall amb la maleta de viatjant de farmacopees, s'hi acomodava com a invitat individual. Mongofra aleshores esdevenia enterament seu, el territori dels seus dominis, l'espai recòndit i vital per als seus rampells creadors i, també, les seves bateroles de còlera.

Mentre els servents li anaven al darrere

escalfant-li els àpats, endreçant-li el llit o –no ho amaguem pas– li recomplien els bòtils de licor, Pruna pintava, a estones febrilment i copiosa, i d'altres, més aviat en actitud desmanegada i insolent, gairebé repatània. El resultat de tot plegat, però, és l'actual llegat riquíssim, gairebé únic, d'obres de Pruna en una quantitat que fa esglaiar, així d'olis damunt tela, com de frescos, decoració de ceràmiques i plats, algun autoretrat, escultures, etcètera.

Mongofra –vull dir l'habitatge– s'assenta en el pic d'un pujol que atalaia tot l'entorn, en un angle quasi bé de circumferència completa. La casa és de la més exacta tipologia rural menorquina. Les parets són blanquíssimes; la façana, basilical; les teulades, a dos vessants i, rematant el carener, una creu de pedra. Pel nord, s'hi veuen, de la porta principal estant, les ratlles de la costa: a deu minuts a peu per una sendera hom accedeix a una platja de sorra clara i menuda com la flor de la farina, enterament verge i aigües nítides. Pel sud, la finca limita amb l'aiguamoll d'Addaia, una zona humida proveïda per les aportacions del mar i les pluges que formen uns enormes bassals salobres que, en l'estació hivernal, fan d'estació ornitològica per a les aus migratòries: flamencs i ànecs a gavadals i, en anys excepcionals, alguna parella de cignes que ara festeja, ara peona.

En morir Fernando Rubió, disposà que part de la fortuna i la finca de Mongofra, que era la seva llar més estima –potser l'única després d'haver voltat el món mil vegades– constituïssin una mena de béns dotals d'una fundació dedicada a la protecció de la cultura menorquina –vull dir la catalana, és clar. “Porto Catalunya clavada al cor”, deia recordant el lloc del seu naixement. “El català és una llengua d'origen diví, i cal estimar-la i respectar-la”, recomanava amb un ferm sentit de país. Així, la Fundació, que hi té, a Mongofra, la seva seu des que Rubió féu el traspàs l'abril de 1994, malda des de llavors d'afavorir la cultura pròpia de Menorca. Si el senyor president del Govern central hagués fet l'estiu entre aquestes quatre parets, hauria pogut donar regnes al seu gust per parlar la sagrada llengua catalana –en privat, s'entén.

La decoració de la casa és ben singular: al costat dels elements propis del país, es descobreix la presència d'Àfrica en la pell i els cossos de desenes d'animals caçats.

Població i govern en temps dels àustries

Jordi Nadal, Emili Giralt: *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*. Eumo Editorial. Vic, 2000. 394 pp.

Ernest Belenguer: *La Corona de Aragón en la monarquia hispànica. Del apogeo del siglo XV a la crisis del XVII*. Ed. Península. Barcelona, 2001. 367 pp.

Quan una obra es reedita quaranta anys després de la seva primera impressió, podem afirmar sense gaire dubtes que ens trobem davant d'un clàssic. Si, a més, es tracta de la primera versió en llengua catalana, ens en podem sentir doblement contents. Aquest és el cas del treball de Jordi Nadal i Emili Giralt, publicat a París el 1960, amb un *Avant-propos* de Fernand Braudel, sota el títol *La population catalane de 1553 à 1717. L'émigration française et les autres facteurs de son développement*. Durant anys, l'obra de Nadal i Giralt ha estat àmpliament citada, no només en els estudis de demografia per a l'edat moderna –per als quals constitueix un autèntic referent fundacional, en molts sentits no superat–, sinó també en les síntesis d'història de Catalunya del període. Ara, l'edició catalana d'Eumo n'ha de facilitar la lectura per a un públic més ampli, no necessàriament especialitzat.

El treball es divideix en dues parts. En la primera, s'analitza el moviment vegetatiu de la població catalana en els

segles moderns, amb una especial atenció a les pestes i a les seves repercussions demogràfiques i socials. En la segona –sens dubte, la més original– s'estudia l'important moviment migratori occità vers Catalunya que va caracteritzar els segles XVI i XVII. En aquest sentit, se'n destaquen alguns trets, que el diferencien d'altres corrents de població propis de les societats d'Antic Règim: la seva massivitat –com a conseqüència del buit demogràfic creat a Catalunya pels efectes de la crisi baixmedieval–; el caràcter social (jornalers agraris) i generacional (homes joves) dels immigrants; i el procés d'arrelament al país (mitjançant el matrimoni), que resulta excepcionalment generalitzat i ràpid.

L'obra d'Ernest Belenguer és un recull de diversos treballs publicats per l'autor. Alguns van néixer en l'àmbit de col·leccions o iniciatives editorials de caràcter divulgatiu. D'altres provenen de ponències i intervencions en congressos especialitzats. El llibre compta, però, amb una innegable coherència. D'una banda, cronològica, perquè enllaça la crisi baixmedieval amb els primers segles moderns –notablement amb el XVI i els precedents immediats de la revolució de 1640–. D'altra banda, temàtica, perquè interrelaciona amb gran habilitat els aspectes econòmics, socials, politiconsituacionals i ideològics. Finalment, també, quant als àmbits d'estudi. L'autor –valencià, durant un temps professor a Mallorca i avui catedràtic a la Universitat de Barcelona– articula, així, un discurs complex, però de gran interès, que integra les dinàmiques internes dels regnes de la Corona d'Aragó i la seva relació amb la que hem anomenat monarquia composta dels Àustries.

DUES OBRES CLAU

El llibre de Nadal i Giralt és una obra de referència en demografia, ara a l'abast de tothom gràcies a Eumo. L'obra de Belenguer estudia les dinàmiques internes a la Corona d'Aragó.

A. A. P.

Sebastià Serra. *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*. Edicions Cort, "Els Ullals", 5. Palma, 2001, 351 pp.

Sebastià Serra (Son Ferriol, Palma 1950), professor d'història de la Universitat de les Illes Balears, incansable promotor cultural i polític (diputat autonòmic entre 1983 i 1993 i regidor de l'Ajuntament de Palma des del 1991) ha compilat en un volum de vocació unitària la seva àmplia obra dispersa de caràcter històric. Es tracta d'un conjunt d'anàlisis d'alguns dels elements cabdals de les transformacions i canvis que ha experimentat l'illa de Mallorca durant el segle XX. En primer lloc, s'aproxima a un dels temes que més profundament han modificat Mallorca, els moviments migratoris. Cal recordar que Serra fou pioner en els estudis sobre l'emigració mallorquina, ja que el 1986 publicà la que es pot considerar la primera monografia sobre aquest tema, relativa a l'emigració a l'Argentina, una de les principals destinacions dels illencs a les darreries del XIX i durant els primers decennis del segle XX. A continuació, estudia un fenomen molt vinculat als moviments migratoris i que va transformar poderosament la feso-

mia de les Illes Balears: el turisme. També en aquest àmbit es pot considerar el professor Serra un dels primers a tractar els temes del turisme des d'una òptica històrica. Com és lògic, també ha dedicat la seva atenció a un dels períodes que més han marcat el nostre segle XX, la Segona República i la Guerra Civil espanyola. Un altre capítol del llibre se centra en els episodis més recents de la història de les Illes Balears, la transició i l'època autonòmica, no de bades Serra ha participat en trobades estatals i internacionals relatives a l'anomenada "història del temps present" i va coordinar, el 1996, les primeres jornades que se celebraren a les Balears sobre la transició. Un altre dels temes estudiats és la vida política, cultural i social sota la Restauració i la dictadura de Primo de Rivera. Així mateix, aquest llibre inclou un capítol dedicat a la premsa en el segle XX, amb una acurada fitxa per a estudiar les publicacions periòdiques i una àmplia bibliografia. En conjunt, l'obra constitueix una excel·lent panoràmica del convuls segle XX mallorquí i demostra l'important avanç de la recerca històrica en les darreres dècades.

Antoni Marimon Riutort

[+ LLIBRES]

Lluís Duran, Jordi Flos. *Flos i Calcat: catalanisme i escola*. Rafael Dalmau ed. Barcelona, 2001. 211 pp.

En la figura de Francesc Flos i Calcat (1859-1929) conflueixen catalanisme i renovació pedagògica. En un camp en què tot estava per fer, Flos i Calcat destacà com a fundador del Col·legi Sant Jordi (1898) i de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, però també com a autor de llibres de text i materials escolars per a l'ensenyament de la gramàtica catalana i de la geografia de Catalunya. L'estudi biogràfic i històric de Lluís Duran ve precedit pels records de Jordi Flos, nét del pedagog.

Th. F. Glick, E. Guinot, L.P. Martínez (eds). *Els molins hidràulics valencians. Tecnologia, història i context social*. Institució Alfons el Magnànim. València, 2000.

Allò que havia ocupat un lloc subsidiari en la història, la cultura de l'aigua, ha adquirit en els últims anys un protagonisme que és indiscutible. Les possibilitats de recerca que ofereix són immenses i suggestives no sols per a l'historiador del món rural sinó també per a l'arqueòleg, el geògraf, el lingüista, l'estudiós de l'art i també per a l'historiador de la ciència i la tecnologia. Des d'aquest plural enfocament, el llibre presenta un dilatat recorregut per mil anys de molineries a les terres valencianes.

Contra la història

Diu el Vaticà que el Museu diocesà i comarcal de Lleida s'ha de desmembrar, que la Franja de Ponent ha de patir una segregació artística. És una sentència política, argumentada per la pressió espanyolista; les coses s'han de dir tal com són, i així ho ha fet amb claredat el president de la Diputació de Lleida, Josep Pont (*Segre*, 27 de maig; *Avui*, 29 de maig). Tot va començar amb una segregació religiosa, a partir del 1995, de 111 parròquies de la diòcesi de Lleida que van passar a la novella de Barbastre-Montsó. Eren allà on eren des de fa vuit segles i ara es troben a la comunitat autònoma aragonesa. Tot això és un despropòsit històric en què l'església catalana s'ha mostrat feble, permetent sense lluitar d'arribar a un fet consumat que les autoritats polítiques patrimonials no haurien de tolerar.

Quan enfoquem les qüestions de retorn d'obres d'art s'ha de saber de què es parla en cada cas. Aquí no ens trobem davant d'un retorn com els que avui preocupen el món dels museus: els marbres del Partenó d'Atenes conservats a Londres, els béns expoliats pels nazis en diversos països d'Europa, els botins de guerra o l'art de països colonitzats que encara se serva a l'antiga metròpolis. Es tracta de béns que dins d'una mateixa diòcesi van passar de les parròquies al museu per augmentar un museu posat al servei del Seminari, del

clergat i del poble i que a més d'aquesta funció pedagògica en tenia una altra de protecció patrimonial; és a dir que així s'han evitat destruccions, desaparicions i vendes.

Sempre he manifestat que el Govern de la Generalitat de Catalunya té l'autoritat última sobre el patrimoni tant civil com religiós del país. Sempre he cregut que només una mobilització molt forta de la societat civil podria capgirar la barbaritat històrica que se'ns anuncia. Si es disgrega el Museu de Lleida ho haurien de fer molts d'altres des que hi hagués la primera demanda encapçalats pel del Vaticà que censura, entre d'altres, la Bíblia romànica de Ripoll.

Probablement el veritable disbarat és que la mateixa Franja pertanyi a l'Aragó. Però, una vegada més, història recent i política espanyolista van lligades sense escrúpols. La segregació del bisbat de Lleida és un atemptat contra vuit cents anys d'història d'una diòcesi, d'un marc lingüístic i cultural. La politització aragonesista que va viure aquest afer allà per l'any 1997-1998 ha donat pas a una lluita intensa dins de l'Església des que aquell nunci de flux record, Lajos Kada, va dictar sentència. Que diuen que en la decisió final no és estranger l'Opus Dei, molt influent al Vaticà i que té el seu santuari marià de Torreciudad entre Barbastre i Montsó. En fi, si no hi ha resposta popular, es consumarà un veritable atemptat contra la història.

Xavier Barral

L'11 DE SETEMBRE

En la pàgina de la Generalitat de Catalunya <http://www.gencat.es/historia> hi ha dos capítols: Catalunya en el context de la política europea del segle XVIII: la guerra de Successió (1702-1714) i La caiguda de Barcelona i l'abolició de la Generalitat (1714-1716), que són una bona síntesi dels fets històrics que es van produir abans i després de l'11 de setembre de 1714.

També és interessant contemplar el cartell que Clavé va dibuixar per a la commemoració de l'11 de setembre de 1938 a <http://llibertat.com/ateneu24/gpost003.html>

El Pearl Harbour dels Països Catalans

La relativament famosa pel·lícula de Michel Bay estrenada a les nostres pantalles cinematogràfiques, *Pearl Harbor*, és un perfecte exemple d'artefacte cultural, en aquest cas de cinematografia amb pretensions històriques, que serveix a un país per anar fent-se. O per gaudir-ne, de si mateix, si ja està fet. La pel·lícula, per aquells que no l'hagin vista, històricament i cinematogràficament té poques, o nul·les, aportacions. Res a veure amb la clàssica *Tora, Tora, Tora*. Si de cas, introdueix alguns aspectes (com el coneixement previ de l'atac pel Govern nord-americà o els dubtes en part de l'alt comandament japonès) més o menys innovadors que són fruit més aviat de la presència accionarial del ien japonès en la indústria cinematogràfica nord-americana (i els interessos comercials de la distribució al Japó) que no a altra cosa. Però és una perfecta pel·lícula, i més enllà del fracàs de taquilla que sembla ser, per il·lustrar allò que es diu al títol. No hi ha país sense una cinematografia històrica, o historicista, pròpia. Cap. I com més poderós és el país, més exercicis de novel·lació cinematogràfica fa de la seva història. *Pearl Harbor*, doncs, és un exemple més, un de tants, de la cinematografia nacional nord-americana que va expandint els seus valors culturals i nacionals arreu del món. Qualsevol adolescent ca-

talà té més cultura nacional nord-americana que catalana. Vet aquí, doncs, per a què serveix la cinematografia històrica o historicista. Quan arreu dels Països Catalans, intel·lectuals, historiadors i polítics parlen de la construcció nacional obliden, sempre, el *petit detall* de la inexistència d'una indústria cinematogràfica nacional que vagi creant el record d'allò que mai no existí (o, si se vol i si més no, d'edulcorar convenientment allò que esdevingué en el passat). Les poques, i sovint desgraciades, incursions de la cultura catalana en el món de la cinematografia en general, i en el cine historicista en particular, s'han saldat amb fracassos estrepitosos, tant des del punt de vista comercial i industrial, com en l'ideològic. La liquidació de la mínima indústria cinematogràfica catalana que existia a finals dels anys setanta dona fe de com n'ha estat, d'absolut, aquest fracàs. Que l'únic que lluita, lluitava, en solitari, com és Antoni Ribas (*La ciutat cremada*) sigui un apestat per a les administracions que podria ajudar a aquesta cinematografia, ja diu molt del país. A *Pearl Harbor* el decrèpit i anacrònic imperi japonès començà l'inici de la seua fi. Als Països Catalans en general i a Barcelona en particular, el desprietat atac contra la indústria cinematogràfica pròpia va ser el nostre Pearl Harbor, només que aquest no significà cap redreçament, com sí que ho va ser pels Estats Units. I tot, per a més glòria dels artefactes culturals del panxacontisme, els propis del segle XIX, que avui dia són del tot inservibles com a instruments culturals i mediàtics per crear el país.

Miquel Payeras

[+]

Objectes romànics i gòtics

Fins el 30 de setembre es pot admirar la brillant col·lecció de peces de caràcter religiós gòtiques i romàniques al Centre de Difusió Cultural del Bisbat de Vic L'Albergueria. La mostra presenta un miler d'aquestes peces, dels períodes estilístics comentats, totes elles de caràcter religiós.

Història de la premsa

El Centre de Documentació, l'Asociación de Historiadores de la Comunicación i la Universitat de les Illes Balears, en

col·laboració amb la Caixa de Balears Sa Nostra, organitzen a Palma el V Encontre d'Historiadors de la Comunicació entre el 18 i 20 d'octubre. El motiu central de la trobada serà les "Aportacions de la comunicació a la comprensió i la construcció de la història del segle XX". Està adreçat a estudiosos dels mitjans de comunicació, historiadors, professors, periodistes, així com a qualsevol persona interessada. Per a informació: UIB, telèfon: 971 173 279 (Sebastià Serra) o s.serrabusquets@uib.es

Història del còmic

També a Palma se celebraran del 28 al 30 de novembre les jornades sobre *El món del còmic: ideologia, estètica i llenguatge*. És una trobada multidisciplinària, adreçada a historiadors, historiadors de l'art, així com a qualsevol professional relacionat amb el còmic que hi pugui estar interessat. Informació: Institut d'Estudis Balearsics. 971 722 925.

FREDERICA MONTSENY

per Agustí Pons

Criticada implacablement tant pels sectors més radicals com pels més possibilistes de la CNT –que possiblement només coincidirien a l'hora d'endossar-li les responsabilitats últimes del fracàs–, admirada per desenes de milers d'obres i obreres que creien emancipar-se a través de les lectures de les seves novel·les; considerada una figura històrica dins el moviment feminista internacional –tot i que ella abjurés del seu pas pel Ministeri de Sanitat, on va fer aprovar la primera llei europea que reconeixia el dret a la interrupció de l'embaràs–, la figura de Frederica Montseny és, encara, avui dia, una figura controvertida, probablement, amb més admiradors fora que dins del moviment llibertari però, en tot cas, una figura fonamental per entendre què va significar l'anarquisme a Catalunya i a

Espanya durant la primera meitat del segle XX.

Filla de Joan Montseny (Federico Urales) i de Soledad Gustavo, tot dos publicistes i teòrics de l'anarquisme, Frederica Montseny, de ben jove, es va veure involucrada en les lluites, les esperances i les contradiccions del moviment obrer català. Aleshores, la parella Salvador Seguí i Àngel Pestaña (Danton i Robespierre, que els deien) eren els líders indiscutibles de la CNT. Després, l'assassinat del primer donaria un protagonisme insospitat als militants més joves i més radicals –que no fumaven, ni bevien ni ballaven, segons que explica García Oliver en les seves memòries– els quals, organitzats al si de la FAI, adquirien una preponderància decisiva al si del sindicat obrer. Aquests grups més radicals, més puritans, s'emmirallaven en Frederica Montseny i el seu clan (el clan dels Urales) que editaven *La Revista Blanca* i un conjunt de publicacions que marcaven la pauta del comportament ètic i polític de l'anarquisme. La revolució que va seguir a l'esclafament

UN PAÍS INACABAT

“Hauria pogut ser una periodista de prosa contundent i va acabar essent una política inacabada. Tan inacabada com l'Espanya que va esclatar en mil trossos durant la guerra civil i que va agonitzar durant una llarguíssima postguerra.”

de la revolta militar del 18 de juliol a Barcelona, i a la resta de Catalunya, va convertir aquells grups radicals (l'origen dels quals cal buscar-los en els anys del pistolerisme) en els amos de la situació. Aleshores van voler anar a per a totes (“*a por todas*”) i la Frederica i l'Abad de Santillán, els dos teòrics, s'hi van negar. Ben altrament, van pactar amb Companys i van enviar Durruti al primer front de guerra. Els qui s'havien jugat la vida pensant en una reedició del Palau d'Hivern –amb mocadors vermells i negres– mai no li ho van perdonar. Ells, d'altra banda, mai no van deixar de pensar en termes de puresa; de puresa política, ideològica, que és la més perillosa.

Hauria pogut ser una periodista de prosa contundent –ho són les seves cròniques sobre les revoltes anarquistes de la conca del Llobregat– i va acabar essent una política inacabada. Tan inacabada com l'Espanya que va esclatar en mil trossos durant la guerra civil i que va agonitzar durant la llarguíssima postguerra.